

Τότε ἔπεμψα εἰς τὸν Βασιλέα, ὥς μικρὸν δῶρον, προάγγελμα μεγάλης ἀνακαλύψεως, ἓνα τῶν τότε πρῶτον ἐφευρεθέντων τηλεφώνων, εἰς τὴν ἀρχικὴν ἀφελεστέραν αὐτοῦ κατάστασιν. Ὡς ἔμαθον ὅμως ἔπειτα, εἰς τὴν Αὐλήν, πειραθέντες, δὲν κατώρθωσαν νὰ κάμωσι χρῆσιν αὐτοῦ.

1878

Κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν νεανικὴ τις ἀπερισκεψία τοῦ υἱοῦ μου Κλέωνος παρ' ὀλίγον νὰ καταστρέψῃ ἐντελῶς τὸ πολιτικόν του στάδιον, ὃ εἶχε μετὰ πλείστης ἱκανότητος διανύσῃ μέχρις ἐκείνου. Πρὸς τὴν ποίησιν λίαν εὐφυῶς διακείμενος, καὶ ἄλλως φιλόπονος, εἶχεν, ἐν ταῖς ὥραις τῆς ἀνέσεώς του, συνθέσῃ δραματικὸν ἔργον ὑπόθεσιν ἔχον Ἰουλιανὸν τὸν Παραβάτην καὶ μοὶ τὸ ἔπεμψε, ἵν' ἀκούσῃ τὴν κρίσιν μου. Περιτρέξας δ' αὐτό, τῷ ἔγραψα ὅτι τὸ εὗρίσκω πολλὴν ἔχον τὴν ποιητικὴν καὶ τὴν φιλολογικὴν ἀξίαν ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς καλλιτελείας, ἀλλ' ὅτι, ὑπὲρ πᾶν μέτρον μακρόν, προσέκρουε προσέτι καὶ εἰς τοὺς ἀναγκαίους κανόνας τῆς δραματικῆς οἰκονομίας. Οὐχ' ἦττον ἐξέδωκεν αὐτό, ὥς εἶχε.

Καὶ μικρὸν μὲν θὰ ἦτο τὸ κακόν, ἂν ἦτο τοῦτο καὶ μόνον. Ἀλλά, δυστυχῶς, προσέθηκε καὶ σχόλια, ἃ δὲν μοὶ εἶχον ὑποβληθῇ. Τοσοῦτον δ' ἦσαν ταῦτα μεροληπτικῶς κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ ἥρωος τοῦ δράματος γεγραμμένα, ὥστε τινὰ ἀπέβαινον αὐτὸ τοῦτο βλάσφημα, ὅπερ βεβαίως μ' ἐλύπησεν, ὅταν εἶδον αὐτά, καὶ δικαίαν προὔκάλεσαν μομφὴν ἐναντίον του.

Τινὲς δ' ἐξηγέρθησαν εἰς ἐπίδειξιν ὑπερβολικοῦ θρησκευτικοῦ ζήλου, πρὸς δημοκοπίαν, καὶ ἐξ ἐπιθυμίας τοῦ νὰ τὸν ἀποβάλωσιν, ἵνα λάβωσι τὴν θέσιν του δι' ἑαυτοὺς ἢ τοὺς φίλους των. Οὕτως, εἰς τῶν αὐθαδεστέρων Βουλευτῶν, Χριστόπουλος καλούμενος, εἶπεν, αὐταῖς λέξεσι, νὰ διώξῃ τὸν Κλέωνα ἢ Βουλὴν, ὥς ἡ Γερουσία εἶχε διώξῃ ἐμέ, ὅτε ὕβρισα τὸν ἀγῶνα. Ἦν δὲ τοῦτο συρῶαφὴ ἀναιδείας καὶ ψεύδους, οὐ μόνον διότι ἐγὼ ποτὲ δὲν ὕβρισα τὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ καὶ διότι ὑπὸ τῆς Γερουσίας, ὅτε ἡ συ-

κοφαντία ἐκείνη εἶχεν ἀρθῇ κατ' ἐμοῦ, δὲν ἐδιώχθην, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἐπλειονοψήφισα ἐν αὐτῇ.

Καὶ τότε μὲν δὲν ἐδιώχθη οὐδ' ὁ Κλέων ὑπὸ τῆς Βουλῆς· ἀλλ' ἡ δικαίως ἀνήκουσα αὐτῷ πρόοδος ἀνεχαιτίσθη, εἰ καὶ ὁ ἴδιος, συνειδὼς τὸ ἄτοπον, ἔσπευσεν ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως ν' ἀφαιρέσῃ τὰ σχόλια.

Κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ ἔτους τούτου ἡ ἀνυπομονησία μου διὰ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀπραξίαν εἶχε κορυφωθῇ, καὶ δὲν ἔπαυσα πέμπων ἐκθέσεις ἐπ' ἐκθέσεων, καὶ παριστῶν, ὅτι, ἐν ᾧ ἐθριάμβευον τὰ Ῥωσσικὰ ὄπλα ὑπὲρ τῶν σλαβικῶν φυλῶν, ἡ Ἑλληνική, μένουσα πάσης ἐνεργείας ἀμέτοχος, παρητεῖτο πασῶν τῶν ἀξιώσεων καὶ παντὸς δικαιώματος. Μοὶ ἀνηγγέλλετο δ' ἐξ Ἀθηνῶν ὑπό τινων, ὅτι ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐκηρύττετο μετὰ τὴν ἑναρξιν τῶν Ἀγγλικῶν Βουλῶν, ὅπερ, κατ' ἐμέ, ἦν αὐτόχρομα παραγνώρισις τῆς θέσεώς της, ὅτε καὶ οὐδὲ κἂν νὰ κηρυχθῇ εἶχεν ἀνάγκην, ἂν μόνον ἐνήργει ἐπιδεξίως καὶ ἐγκαίρως.

Τῇ 8)20 Ἰανουαρίου ἰδίως, ἐπὶ τῆς τελουμένης ἐν Βερολίνῳ ἐορτῆς τῶν παρασήμων, σπουδαίους ἀντήλλαξα λόγους μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, εἰπόντος μοι, ἐν ἄλλοις, ὅτι ὀλίγαι πλέον ἡμέραι μένουσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἵνα διεκδικήσωσι τὰ δικαιώματα αὐτῶν ἐν Ἀνατολῇ· ἐγὼ δὲ τῷ ἀπήντησα ὅτι, ἂν οἱ Τοῦρκοι ἀπέλθωσι τῆς Εὐρώπης, οὐδεὶς φόβος πρόει νὰ ὑπάρχῃ, ὅτι αἱ χρηστιανικοὶ λαοί, οἵτινες οὕτω θέλουσι μείνῃ αὐτόνομοι, ἔσονται ἀνέτοιμοι εἰς τὸ νὰ διαδεχθῶσιν αὐτούς, διότι τοὺς λαοὺς ἀνατρέφει ἡ ἐλευθερία. Ταῦτα δ' ὥς εἰκός, ἔσπευσα ν' ἀναφέρω εἰς Ἀθήνας.

Τῇ 11)13 Ἰανουαρίου ὁ Πρόεδρος τῆς Ῥωσσίας, κ. Οὐβρίλ, ἔδιδε, μετὰ λαμπρὰν ἐσπερίδα, μέγα δεῖπνον, εἰς ὃ παρεκάθηντο πάντες οἱ διπλωμάται καὶ πλεῖστοι ἄλλοι τῶν ἐπισήμων. Ὅτε δέ, καθήμενος ἀπέναντί του, φιλοφρόνως μ' ἠρώτησε τί νὰ μοὶ προσφέρῃ ἐκ τῶν παρατεθειμένων ἐδεσμάτων, τῷ εἶπον ὅτι θέλω ἀρκεσθῇ ἂν εὐαρεστηθῇ νὰ μοὶ δώσῃ τὴν *Μακεδονίαν* (Macédoine), δείξας τὴν οὕτω, ἄλλως δὲ καὶ *ἰταλικὴν σαλάταν* καλουμένην, ὅπερ κοινὴν ἐξήγειρεν εὐθυμίαν.

Εἰς ἄλλο δὲ δεῖπνον τοῦ ἐπίσημον, τὸ τῆς 18)30 Ὀκτωβρίου, ἡμέρας τῶν γενεθλίων τοῦ Αὐτοκράτορος, τῷ ἐζήτησα a large

piece of turkey, δεικνύων τὸν ψητὸν κοῦρκον. Μοὶ εἶπε δ' ἔπειτα ὁ Lord Russel ὅτι καὶ ταύτην τὴν ἀπόκρισιν, ὡς καὶ τὴν προγενεστέραν, ἐνέγραψε καὶ φυλάττει εἰς τ' ἀπομνημονεύματά του.

Τὴν δὲ 14)26 τοῦ μηνὸς μετὰ λύπης βαθείας ἀνέγραψα, ὡς ἡμέραν πένθους διὰ τὴν Ἑλλάδα, διότι εἶχε διαδοθῇ ὅτι ὁ πόλεμος ἔληξε καὶ οἱ Ῥῶσσοι ἐπέβαλον συνθήκην εἰς τὴν Τουρκίαν, ἔξ ἧς, ἐννοεῖται, ὅτι αὐτοὶ καὶ οἱ αὐτοῖς συμπολεμήσαντες πολλὰ θ' ἀπεκόμιζον ὠφελήματα, ἢ δ' Ἑλλάς, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον. Ἡ εἵδησις ὅμως ἦν πρόωρος, κ' ἔξ ἐναντίας ἄλλη εὐχάριστος ἀφίχθη, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἀπηλλάγη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Ὑπουργείου, καὶ διεδέχθη αὐτὸ ἄλλο ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Κουμουνδούρου.

Τέλος, τῇ 21 Ἰανουαρίου (2 Φεβρουαρίου), μοὶ ἐτηλεγραφήθη ἔξ Ἀθηνῶν ὅτι ὁ Κουμουνδοῦρος, ἀπαλλαγείς τῶν δεσμῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Ὑπουργείου, προέβη εἰς ἐνέργειαν πατριωτικὴν, καὶ 12 χιλιάδες Ἑλλήνων ὅτι ὑπερέβαινον τὰ σύνορα, εἵδησις ἣτις χαρᾶς μ' ἐπλήρωσε, καίτοι μὴ ἐντελῶς ἀνταποκρινομένη εἰς τὰς ἰδέας μου, πρῶτον μὲν διότι καὶ πολιτικῶς ἐπιδεξιώτερον καὶ ὀρθότερον, καὶ ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς ἐπωφελέστερον θὰ ἦν ἂν ἠγείροντο οἱ ὑπὸ τὸν ζυγὸν Ἑλληνες, ἢ δ' Ἑλλάς ἔσπευδεν εἰς βοήθειαν αὐτῶν· δεύτερον, διότι ὁ εὐθετος χρόνος παντὸς κινήματος, ὅτε καὶ ἡ Ῥωσσία καὶ πᾶσα ἡ Εὐρώπη δι' ἀντιθέτους λόγους θὰ ἐπεκρότει εἰς αὐτὸ μετ' ἐνθουσιασμοῦ, εἶχε σχεδὸν παρέλθῃ. Διὰ τοῦτο ὁ Πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας, ὅτε τῷ κατέστησα τὴν ἀγγελίαν γνωστήν, «ὦ μοὶ εἶπεν, ἂν εἵχετε πράξῃ τοῦτο πρὸ δεκαπέντε ἡμερῶν!», ὁ δ' Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, κ. Bülow, συνήνεσε μετ' ἐμοῦ ὅτι, ὅπως δήποτε πρέπει νὰ ὠφεληθῶμεν τοῦ ἔτι ἐναπολειπομένου ἡμῖν ὀλίγου καιροῦ. Πάντες δ' οἱ λοιποί, εἴτε διπλωμάται, εἴτε ἄλλοι, μεθ' ὧν συνωμίζουν, μοὶ ἔλεγον ὅτι τὸ κίνημα τῆς Ἑλλάδος ἦν ἄκαιρον πλέον, ὅτι ἦλθε beaucoup trop tard, καὶ ἀκριβῶς ταύτας τὰς λέξεις μοὶ εἶπε καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ εἰς τὸν χορὸν τῶν Ἀνακτόρων τῇ 26 Ἰανουαρίου (7 Φεβρ.). Δυστυχῶς, οὕτως εἶχεν. Ἄν, ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ πολέμου, τὸ Ἑλληνικόν, ἢ ἔστω καὶ ἡ ἐλευθέρα Ἑλλάς, τὶ ἔπραττεν, εὐγνωμόνως ἢ Ῥωσσία θὰ τὸ ἐδέχετο, ὡς

ἐπικουρίαν πολύτιμον, ἔτι δ' εὐγνωμονέστερον μέχρι τέλους ἡ Εὐρώπη, ὥς χορηγοῦν αὐτῇ διέξοδον τοῦ πολέμου, χορηγοῦσαν εἰς ἄλλο στοιχεῖον, ἢ μόνον τὸ Ῥωσσικόν, τὸ κράτος ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἐσπευσα, ἐπομένως, νὰ ἐπιστείλω εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ὅτι, κατ' ἐμέ, καιρὸς ἐνεργείας δὲν μᾶς ἔμενε πλέον, ἀλλ' ἂν, ὥς ἦν βέβαιον, ἡ Εὐρώπη, τῆς εἰρήνης προκειμένης, μᾶς προσεκάλει ν' ἀποσύρωμεν τὸν στρατὸν ἡμῶν, ἔπρεπε νὰ ὠφεληθῶμεν καὶ ἐκ τῆς νέας ἡμῶν θέσεως καὶ ὑποσχεθῶμεν ὅτι θὰ ὑπακούσωμεν, ἀλλ' ἂν μόνον μᾶς δοθῶσιν ὑποσχέσεις καὶ ἐγγυήσεις ὑπὲρ τῶν ὑποδούλων ἐπαρχιῶν· ἐν τούτοις, δ' ὅσον ἐνεδέχετο, νὰ προχωρήσῃ ἡ ἐπανάστασις. Αὐτὴν ταύτην τὴν γνώμην μοὶ ἐξέφρασεν ἔπειτα καὶ ὁ Σύμβουλος τῆς Ῥωσσικῆς Πρεσβείας κ. Ἀράποφ, εἰπὼν μοι ὅτι, κατ' αὐτόν, ἡ ἐπιδρομὴ τῆς Ἑλλάδος οὐδένα θὰ φέρῃ καρπὸν, ἂν ἡ ἐπανάστασις δὲν ἐκταθῇ. Ὁ δὲ Πρόεδρος τῆς Γαλλίας, Κόμης Σαὶν Βαλλιέρος, μοὶ ἔλεγεν, ὅτι, ἐπὶ πολὺ βιώσιμος δὲν ἦν πλέον ἡ Τουρκία, τάχιστα δὲ θὰ ἔπιπτεν, ἂν ἤξευρον ἄλλως νὰ πολιτευθῶσιν οἱ Ἕλληνες.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰανουαρίου ἦλθε πρὸς με κύριός τις Στέγγελ, ὑπὸ τοῦ ἐφημεριδογράφου Βολόφσκη συνιστημένος, τραπεζίτης δὲ διατελέσας ἐν Βιέννῃ καὶ εἶτα πτωχεύσας, ἐλθὼν δ' εἰς Βερολῖνον καὶ συνοικῶν μετὰ τῆς εὐπόρου πενθερᾶς του, κυρίας Sobernheim, καὶ ἔκτοτε ἰδιαιτέρως ἐγνώρισα ταύτην τὴν οἰκογένειαν, ἑβραϊκῆς οὖσαν καταγωγῆς, καὶ παρ' αὐτῇ πολλάκις ἐφοίτων. Λ

Μετ' ἐνδιαφέροντος εἶδον τότε καὶ τὸν προσωρινὸν Πρόεδρον τῶν Ἀβαΐων νήσων, κ. Κάρτερ, ὅστις πρὶν ἦν Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς 60,000 κατοίκων ἀριθμούσης πατρίδος του, καὶ μοὶ ἐδωρήσατο σύγγραμμα, περιέχον τὴν ἱστορίαν αὐτῆς.

Κατ' ἀρχὰς τοῦ Φεβρουαρίου, λόγου γενομένου περὶ συγκαλέσεως ἐν Βερολίνῳ εὐρωπαϊκοῦ Συνεδρίου πρὸς ῥύθμισιν τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολήν, συνεπεία τοῦ ῥωσσοτουρκικοῦ πολέμου, διατάχθην ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως νὰ ζητήσω ἐπισήμως τὴν εἰς αὐτὸ συμμετοχὴν τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ἐγὼ μὲν ἤμην τῆς γνώμης, ὅτι τοῦτο ἦν μᾶλλον ἐσφαλμένον διάβημα, διότι οὕτως ἡ Ἑλλὰς θὰ ἠναγκάζετο, συνυπογράφουσα, νὰ συμπράξῃ εἰς ὅ,τι θ' ἀπεφασί-

ζετο ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν θριάμβων τῆς Ῥωσσίας καὶ τῶν σλαβικῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, προθυσιάζουσα πᾶν δικαίωμα μελλούσης διαμαρτυρήσεως, ἂν ἐλαχίστη ἐγένετο αὐτῇ μερίς, ἀναλόγως τῆς ἐλαχίστης συμμετοχῆς αὐτῆς εἰς τὰ συμβάντα. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ διαταγὴ τῆς Κυβερνήσεως ἦν ῥητὴ, ἔπραξα κατ' αὐτήν. Τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν ὅμως, κ. Bülow, εὗρον οὐχὶ λίαν εὐνοϊκῶς διατεθειμένον ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας αἰτήσεως, καὶ φρονούντα ὅτι οὐδὲν εἵχομεν ἢ πως κατεκτήσαμεν ἀνώτερον τῶν ἄλλων χριστιανικῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς δικαίωμα, ἵνα παρακαθήσωμεν εἰς τὸ εὐρωπαϊκὸν συνέδριον, ἂν ἤθελε συκληθῇ.

Κατὰ τὰ μέσα Φεβρουαρίου, τελουμένων τῶν γάμων τῆς ἐγγονῆς τοῦ Αὐτοκράτορος μετὰ τοῦ Πρίγκηπος Μεϊνίγγεν, καὶ συγχρόνως τοῦ τῆς θυγατρὸς τοῦ Πρίγκηπος Φρ. Καρόλου μετὰ τοῦ Διαδόχου τοῦ Ὀλδεμβούργου, ἔσχον ἀφορμὴν νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Βασιλέα καὶ τὴν Βασίλισσαν τοῦ Βελγίου, καὶ προσέτι εὐμενεστάτης ἔτυχον ὑποδοχῆς παρὰ τῷ γαμβρῷ καὶ τῇ θυγατρὶ τοῦ Αὐτοκράτορος, τῷ Μεγάλῳ Δουκὶ καὶ τῇ Μεγάλῃ Δουκίσσῃ τοῦ Βάδεν. Ὅτε δ' ἐζήτησα νὰ ἐμφανισθῶ καὶ εἰς τὸν Πρίγκηπα τῆς Ὀλδεβουργίας, ἐξήγησα εἰς τὸν Ὑπασπιστὴν του, ὃν μοὶ ἔπεμψεν, ἵνα μοὶ ἐκφράσῃ τὴν λύπην του, διότι δὲν τῷ ἔμενε καιρὸς, ἵνα μὲ δεχθῇ, ὅτι τὴν παρουσίαν ἐζήτησα, ἵνα τῷ ἐπαναλάβω τὰ αἰσθήματα τοῦ βαθέως σεβασμοῦ μου εἰς τὴν μνήμην τῆς σεβαστῆς ἀδελφῆς του, τῆς ποτὲ Βασιλίσσης ἡμῶν Ἀμαλίας. Τοῦτο δ' ἔπραξα τὸ ἑσπέρας, ἀπαντήσας τὸν Πρίγκηπα εἰς τὸν χορὸν τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας. Εἰς μακρὰν δὲ συνδιάλεξιν, ἣν ἔσχον μετ' αὐτοῦ, μοὶ ἐπανέλαβεν, ὅτι παρὰ πάντων ἤκουον, ὅτι ἡ ἀνάμιξις τῆς Ἑλλάδος εἰς τ' ἀνατολικά ἐπῆλθε πολὺ ἐξώρας. Τέλος δὲ τῇ 12)24 Φεβρουαρίου ὑπεγράφη καὶ ἡ ῥωσσοτουρκικὴ εἰρήνη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅλως ἄκαρπος δι' ἡμᾶς, διότι, ἐξ ἐλεεινῶν φιλοπρωτιῶν, εἵχομεν ἀμελήσῃ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν καὶ οἱ Ῥῶσσοι θὰ μᾶς ἠσπάζοντο, ὥς βοηθοὺς, καὶ οἱ τῆς Ῥωσσίας φοβούμενοι τὴν ἐπέκτασιν, ὥς ἀντιζήλους.

Κατ' ἐπιστολὰς δ' ἐξ Ἀθηνῶν τοῦ υἱοῦ μου Ἀριστείδου, οἱ ἐναντίοι παντὸς κινήματος τῆς Ἑλλάδος, οἷον ὁ Δελιγεώργης

καὶ οἱ περὶ αὐτόν, μὲ κατηγόρουν, ὥς διὰ τῶν τηλεγραφημάτων μου αἴτιον γενόμενον τῆς ἀποστολῆς στρατοῦ ἐκτὸς τῶν συνόρων, δι' ὃ ἤμην ἐγὼ ὑπερήφανος, διότι μόνην σωτηρίαν ἡμῶν ἔβλεπον τότε ἐν τῇ ἐπαναστατικῇ κινήσει, ἔστω καὶ βραδύτατα προκαλουμένη. Ὁ δ' Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Θ. Δελιγιάννης μοὶ ἔγραψε διατάττων νὰ ὀνομάζω πάντοτε καὶ τὰ πρόσωπα, περὶ ὧν γράφω εἰς τὰς ἐκθέσεις μου, εἰς ὃ ἀμέσως ἀπήντησα ὅτι τοῦτο, οὐδ' ἅπαξ ἔλειψα πράττων, ὅσάκις ἐπρόκειτο περὶ χορηγίας πληροφοριῶν· ἀλλ' ὅταν διεβίβαζον ἀτομικὰς κρίσεις, τοῦτο, οὔτε ἀναγκαῖον ἦτον, οὔτε μοὶ ἐπετρεπέτο πάντοτε.

Τῇ 14)26 Φεβρουαρίου ἐπεσκέφθην ἀξιόλογον Ὀρφανοτροφεῖον κορασίων τῶν Ἰουδαίων, εἰς ὃ μία μόνη οἰκογένεια, Ρεϊχενέρ, εἶχε προσφέρει 250 χιλιάδας ταλήρων.

Τῇ 24 Φεβρουαρίου (8 Μαρτίου), ἐπισκεφθεὶς τὸν Lord Oddo, Πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας, καὶ πολλὰ μετ' αὐτοῦ συνδιαλεχθεὶς περὶ τῶν προκειμένων μεταρρυθμίσεων εἰς τὰς σλαβικὰς χώρας τῆς Τουρκίας, τῷ ἐξέθηκα τὴν γνώμην μου τοῦ ν' ἀπαιτήσῃ ἡ Εὐρώπη, ἵνα ἡ Βουλγαρία, εἰς ἧς τὴν ἀνεξαρτησίαν ἐπέμενεν ἡ Ρωσσία δικαιώματι τῶν θριάμβων της, περιορισθῇ μόνον μέχρι τοῦ Αἴμου, τὰ δὲ πρὸς μεσημβρίαν αὐτοῦ, ἐγγυήσεις λαβόντα κρείττονος διοικήσεως, ὥς καὶ αἱ λοιπαὶ χριστιανικαὶ ἐπαρχίαι, νὰ μείνωσιν εἰς τὴν Τουρκίαν, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Ρωμυλίας, εἰς ἣν καὶ οἱ Τοῦρκοι θὰ ηὐχαριστοῦντο, διότι αὐτὴν ταῖς ἀπέδιδον. Ἡ ἰδέα αὕτη, ἣτις ἐχαρακτήριζεν ὥς Ἑλληνικὰ (Ρωμαῖκα) τὰ μέρη ἐκεῖνα, ηὐχαρίστησε τὸν συνάδελφόν μου, ὅστις φαίνεται ὅτι τὴν συνέστησεν εἰς τὴν Κυβέρνησίν του, ὥς καὶ ἐγὼ ἔγραψα περὶ αὐτῆς εἰς Ἀθήνας, καί, ὥς γνωστόν, αὕτη καὶ ὑπεβλήθη καὶ ἐκυρώθη εἰς τὸ Συνέδριον.

Τῇ 10)22 Μαρτίου, ἡμέρα τῶν γενεθλίων τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀφ' οὗ παρεκάθησα εἰς τὸ σύνθηθες κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην μέγα διπλωματικὸν γεῦμα τοῦ Πρίγκιπος Βίσμαρκ, εἰς τὴν εἰς αὐτὸ ἐπομένην μεγάλην συναναστροφὴν τῶν Ἀνακτόρων, ὁ Μέγας Δοῦξ τῆς Βάδης, πλησιάσας με, ἐλπίζει, μοὶ εἶπεν, ὅτι ἔφθασεν ὁ καιρὸς τοῦ νὰ ἐκτελεσθῶσι τὰ σχέδια, περὶ ὧν εἴχομεν συν-

διαλεχθῇ ἐν Βάδεν. Ἦσαν δὲ τὰ σχέδια ταῦτα, οὐδὲν ἥττον ἢ ἡ ἐγκατάστασις τῶν Ἑλλήνων, ὥς διαδόχων τῶν Τούρκων, ἂν ἤθελον ἐξωσθῇ τῆς Εὐρώπης.

Διαταχθεὶς δ' ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἐνήργουν τὸ κατὰ δύναμιν ὑπὲρ τῆς προσλήψεως καὶ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ ἤδη πλέον ἀποφασισθὲν Εὐρωπαϊκὸν Συνέδριον, μέλλον νὰ συνέλθῃ ἐν Βερολίνῳ καὶ βαθμηδὸν ἡλαττοῦντο αἱ κατὰ τῆς ἀξιώσεως ταύτης ἀντιστάσεις τῶν Δυνάμεων.

Τῇ 20 Μαρτίου (1 Ἀπριλίου) εἶχεν ἔλθῃ ἡ εἰδησις τῆς πρωθυπουργίας τοῦ Σαλισβουρῆ ἐν Ἀγγλίᾳ, ἣτις ἄλλην τροπὴν ἔδωκεν εἰς τὴν διεθνῇ πολιτικῇ τῆς Εὐρώπης. Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ τότε μὲν Γενικοῦ Προξένου τῆς Ἀγγλίας ἐν Σερβίᾳ, εἶτα δ' ἐπισήμου διπλωμάτου κ. White, ὃν εὖρον ἐμβριθεῖ καὶ καλῶς πληροφορημένον, ὅστις, δὲν ἠξεύρω ἂν ἐκ προλήψεως, μοὶ ἐξέφρασε τὴν ἐκπληξίν του, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἀντεπροσωπεύετο ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπὸ Ἐπιτετραμμένου, τοῦ κ. Γενναδίου.

Τῇ 12) 24 Μαρτίου δεινὴν ἐλάβομεν ἀγγελίαν ἐκ Καρλσρούης, ὅτι ὁ υἱός μου Ὁθων ἠσθένει καὶ ἔπτυνεν αἷμα. Καθ' ἣν ἡμέραν, ἀναχωρῶν ἐκ Βάδεν, τὸν εἶχον ἐπισκεφθῇ, μὲ εἶχεν ὁδηγήσῃ ἐν ἄλλοις καὶ εἰς μεγάλην καὶ λαμπρῶς κεκοσμημένην δημοσίαν αἵθουσαν, εἰς ἣν, τὴν αὐτὴν ἑσπέραν, ἡ σχολή, εἰς ἣν ἐσπούδαζεν, ἔδιδε μέγαν χορὸν εἰς τὴν πόλιν. Εἰς αὐτὸν ἐγώ, εἰ καὶ προσκεκλημένος, ἔνεκα τῆς καταβαλούσης μὲ δυσθυμίας, δὲν ἔμεινα νὰ παρευρεθῶ, ὁ δὲ Ὁθων εἶχεν ἐκλεχθῇ εἰς τῶν διευθυντῶν καὶ διαῤῥυθμιστῶν τῆς συναναστροφῆς, καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐκεῖνος ἐκοπίασε δι' ὅλης τῆς νυκτός· ὅτε δέ, πρὸς τὸ πρωῒ, ἠθέλησε ν' ἀναχωρήσῃ, δὲν εὗρε τὸν μανδύαν του, κλαπέντα, καὶ ἰδρῶν ἐξετέθη εἰς τῆς νυκτός τὸ ψύχος, ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν του, καὶ ἐκρουολόγησε τόσον ἰσχυρῶς, ὥστε τῷ ἐπῆλθεν ἡ αἰμοπτυσία, ἣτις μᾶς κατεφόβισεν ἀπέναντι τῆς φοβερᾶς μνήμης τῆς στερήσεως τοῦ προσφιλοῦς Αἰμυλίου. Ἐπειδὴ δὲ οὐδ' ἐγώ, ὥς εἶχον τότε τὰ πολιτικά, ἐδυνάμην, ἐγκαταλείπων τὴν θέσιν μου, ν' ἀπέλθω εἰς Καρλσρούην, οὐδ' ἡ μήτηρ του, εἰς ἣν διετέλει οἰκτρὰν ὑγείας κατάστασιν, ἐπέμψαμεν αὐθημερὸν

τὴν θυγατέρα μου Αἰμυλίαν, ἣτις μητρικῶς τὸν ἐπεριποιήθη καὶ μᾶς καθυσύχασε μέν, τηλεγραφήσασα ὅτι τὸν εὔρεν εἰς καλλητέραν κατάστασιν, τὸν μετέφερεν ὁμως ἀμέσως εἰς κατάστημα τῶν Διακονισσῶν, ὅπου εἶχε πᾶσαν περίθαλψιν.

Ἡ δὲ κατάστασις τῆς υἱείας τῆς Καρολίνης, εἰ καὶ ἐνίοτε αἰθρίας ἔχουσα διαλείψει, ἐν γένει δὲν ἐχώρει καλῶς, οἱ πόνοι συνεχῶς ἐπανήρχοντο καὶ αἱ δυνάμεις τῆς ἡλαττοῦντο. Ἀναγνοῦσα δ' ἡ ἰδία τὸ βιβλίον τοῦ Ματταίη (πλὴν τῆς σελίδος ἣν εἶχον ἀφαιρέσει) καὶ πολλὰ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ παρ' ἄλλων ἀκούσασα, ἔγραψεν εἰς Γενέβην εἰς ἰατρόν τινα ὅστις ἐκεῖ τὴν μέθοδον ταύτην ἐπηγγέλλετο, καὶ ἐνθαρρυντικὴν λαβοῦσα ἀπάντησιν, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ ἐκεῖσε καὶ ὑπ' αὐτὸν νὰ νοσηλευθῇ. Καὶ τοῦτο μὲν μοὶ συνέτριβε τὴν καρδίαν, διότι θὰ ἐχωριζόμην οὕτω τῶν φιλτάτων μου, χωρὶς νὰ ἡξεύρω ποῖον θὰ μοὶ ἐπεφυλάττετο μέλλον, καὶ θὰ ἐμονούμην· ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου δὲν ἤθελον νὰ καταστρέψω τὴν τελευταίαν ἐλπίδα, ἣτις τὴν προσεμεΐδία, καὶ ἣτις καὶ ἐμοῦ ἔθιγε τὸν μυχὸν τῆς καρδίας, τὸν πάντοτε διατηροῦντα σπέρμα ἐλπίδος καὶ ὅταν ὁ νοῦς ἀπηλπίζετο.

Ἐπωλήσαμεν, ἐπομένως, πάντα ἡμῶν τὰ ἔπιπλα μετ' οὐ μικρᾶς ζημίας, τὰ πλεῖστα διὰ δημοπρασίας, καὶ τῇ 27 Μαρτίου (8 Ἀπριλίου) ἀπῆλθε πᾶσα ἡ οἰκογένεια ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἀλέξη, τῆς Καρολίνης ἀχθείσης εἰς τὸν σιδηρόδρομον ἐν χειραμάξῃ, καὶ ἐγώ, μόνος μέινας ἐν Βερολίνῳ, μετόκησα εἰς τρία διεσκευασμένα (meublés) δωμάτια, ἃ ἐνοικίασα εἰς Schellingstrasse. 1, καὶ εἰς ἃ πρὶν εἶχεν οἰκήσῃ, ὅτε τὸ πρῶτον ἀφίχθη, ὁ Πρόεδρος τῆς Ὀλλανδίας.

Τῇ δὲ 1)13 Ἀπριλίου ἐπεσκέφθην τὸν κ. Cruse, ἀνταποκριτὴν τῆς (ἀντιρῳσσοικῆς) Ἐφημερίδος τῆς Κολωνίας, καὶ δραματικὸν ποιητὴν. Οὗτος δ', ἐν μὲν τῇ πρώτῃ του ιδιότητι, μοὶ ἐξέφρασε τὴν γνώμην, ὅτι, ἐν τῇ παρούσῃ ἀναστατώσει τῆς Εὐρώπης, οἱ Τοῦρκοι θὰ προσέφευγον εἰς τοὺς Ἀγγλους, παρ' ὧν ἡ Ἑλλὰς οὐδὲν ἔχει νὰ ἐλπίσῃ· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ, μοὶ προσέφερε τὰ ἔμμετρα ἱστορικὰ δράματά μου, διῆσχυριζόμενος ὅτι ἡ ποίησις πρέπει ν' ἀρύηται πιστῶς ἐκ τῆς ἱστορίας, εἰς ὃ τῷ ἀντέταξα τὴν γνώμην μου, ὅτι δὲν κεῖται ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς τὸ νὰ ἐφευρίσκη καὶ

μύθους, ἂν μόνον οὗτοι κατ' οὐδὲν παραμορφῶσι τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ φυσιογνωμίαν.

Ἐν τῇ οἰκίᾳ δ', εἰς ἣν μετόκησα, παρ' ἑμοὶ κατῴκει ὁ ἱατρὸς Ebers, ἀδελφὸς τοῦ ἐπισήμου συγγραφέως αἰγυπτιακῶν μυθιστοριῶν, μετὰ τῆς ὥραίας καὶ χαριεστάτης συζύγου του καὶ τῶν τεκνίων του. Τοῦ τελευταίου τούτων, μῆνας τινὰς ἡλικίαν ἔχοντας, εἶχεν, ἴσως ἐξ ἀπροσεξίας τῆς τροφῆς, θραυσθῇ τὸ ὀστοῦν τοῦ βραχίονος καὶ προσκολληθῇ ὑπὸ τῶν χειρουργῶν, ἀλλὰ τόσον ἀδεξίως, ὥστε τὸ δυστυχὲς βρέφος ὑπέφερε πόνους φρικτούς, καὶ ἐδέησε νὰ θραυσθῇ ὁ βραχίον καὶ νὰ συγκολληθῇ ἐκ νέου. Φανταζόμενος τὸ ἠθικὸν μαρτύριον τῆς μητρὸς, τὴν προέτρειπα νὰ μὴ μείνῃ τὴν ἡμέραν ἐκείνην κατ' οἶκον, ἵνα μὴ παρευρεθῇ εἰς τὴν φοβερὰν ἐγχείρισιν. Ἀλλά, βλέπων αὐτὴν ἀμετάπειστον, ἐξηλθον ἐγὼ, εἰπὼν ὅτι τῇ ἀφήνω τὰ δωματιά μου ἀνοιχτά, ἵνα εἰς αὐτὰ ἀποσυρθῇ, κατὰ τὴν ὀδυνηρὰν στιγμὴν. Καὶ ἡ μὲν ἐγχείρισις ἐντελῶς ἠὺδοκίμησε. Μετὰ τινα δὲ χρόνον ἡ οἰκογένεια ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἐξοχὴν, καὶ πρὶν ἢ μὴν παρέλθῃ ἐμάνθανον ὅτι ἡ κυρία Ebers ἀπέθανεν εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας της.

Τῇ 12)24 Ἀπριλίου, ἐπισκεφθεὶς με ἀμερικανός τις, Dr Wood, ἂν καλῶς ἀπομνημονεύω τ' ὄνομα, μοὶ εἶπεν ὅτι προϋτίθετο νὰ ἐκδώσῃ συλλογὴν φωτογραφιῶν μεγάλων ποιητῶν, καὶ μοὶ ἐζήτησε τὴν γνώμην μου περὶ τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων· ἐγὼ δὲ τῷ ἐσύστησα τοὺς Σούτσους, τὸν Ζαλακώσταν, τὸν Βαλαωρίτην καὶ τὸν Παράσχον. Ἀγνοῶ ὅμως ἂν ἐξετέλεσε τὴν πρόθεσίν του.

Λυπηρὰν δ' ἀγγελίαν μ' ἐκόμισαν αἱ Ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες τῆς 17)29 Ἀπριλίου, τὴν τοῦ θανάτου τοῦ ἀρχαίου μου φίλου Σκαρλάτου Βυζαντίου, ὃν ἠγάπων καὶ ἐσεβόμην, ὥς πρεσβύτερον ἀδελφόν, καὶ ὅστις, διὰ τῆς εὐφυΐας, τῆς σπανίας παιδείας καὶ τοῦ ἀρχαϊκοῦ χαρακτῆρος του, ἦν ἐκ τῶν τὴν πατρίδα τὰ μάλιστα τιμησάντων καὶ εἰς αὐτὴν χρησίμων ἀναδειχθέντων.

Πρὸ τινος εἶχον γνωρίσῃ κύριόν τινα, Hurrmann καλούμενον, καπνοπώλην μὲν κυρίως, ὥς ἔμαθον, ἀλλὰ πλουσιώτατον καὶ γνωστὸν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ὅστις μοὶ διηγήθη ὅτι ἐπὶ τοῦ πολέμου ἦν ἐν Ῥωσσίᾳ, καὶ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ὅστις τῷ ἐπρότεινε

ν' ἀποδεχθῇ τὴν προμήθειαν τῶν τροφῶν τοῦ Ῥωσικοῦ στρατοῦ, συνεννοούμενος περὶ τούτου μετὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, ἀπεκρίθη ἀρνητικῶς, εἰπὼν ὅτι πάντες ἐκεῖ ἦσαν καταχρασταί, καὶ μεταξὺ τῶν πρώτων ὁ Ὑπουργός. Τῇ δὲ 1ῃ Μαΐου, ἐπισκεφθεὶς αὐτόν, τὸν εὗρον κλινήρη, καὶ μοὶ ἀνέγνω ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσσίας, ἐν ᾗ τῷ ἔλεγεν ὅτι ἡ πανσλαβιστικὴ τάσις ἦν ὀλεθρία εἰς τὴν Ῥωσσίαν, καὶ κατήγγελε τὸν Ἰγνάτιεφ, καὶ ἄλλην, δι' ἧς ἐζήτει παρὰ τοῦ Βίσμαρκ νὰ συστήσῃ τὴν πρώτην. Ἀλλ' ὁ κύριος οὗτος δὲν ἦτο παράφρων.

Κατὰ μίαν τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Μαΐου ἐγνωρίσθην εἰς γεῦμα τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας μετὰ τοῦ ἐν τῇ Ἀνω Βουλῇ φιλοτούρκου ρήτορος Λόρδου Cambell, καὶ μετὰ τοῦ πρώην ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν κ. Goshin.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον εἶχε φθάσῃ ἡ εἴδησις ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐφόνευσαν ἐν Θεσσαλίᾳ τὸν Ἀγγλον δημοσιογράφον Ogl, ὑπὲρ οὔ γενικὴ ἐκινήθη συμπάθεια. Καὶ ἡ μὲν Ὀθωμανικὴ Πρεσβεία ἐδημοσίευσεν τηλεγράφημα, καθ' ὃ ὁ Ὀγλ ἐφονεύθη δῆθεν μαχόμενος. Ἀλλὰ τοῦτο ἦν αὐτόχρομα ψευδὴς ἐπίνοια, καὶ κατ' ἐπίμονον ἀπαίτησίν μου ἀνήρρεσεν αὐτὸ ἡ ἡμιεπίσημος Βορειογερμανικὴ Ἐφημερίς.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ὁ κ. Στέγγελ, ὅστις ἱκανῶς εἶχε σχετισθῇ μετ' ἐμοῦ διὰ προσκλήσεων, χορηγείας βιβλίων, καὶ διὰ τῆς οἰκογενείας του, μοὶ ἐζήτησε νὰ προτείνω τὸν γυναικάδελφόν του, Martin Sobernheim, ὡς Γενικὸν Πρόξενον τῆς Ἑλλάδος ἐν Βερολίνῳ· τῷ ἀπήντησα δὲ ὅτι ἔχω μὲν τὴν ἀρίστην ἰδέαν περὶ τοῦ γυναικαδέλφου του, δὲν δύναμαι ὅμως νὰ προτείνω διορισμὸν εἰς θέσιν, ἣν θεωρῶ ἐντελῶς περιττήν.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐν συνδιαλέξει μετ' ἐμοῦ, ὁ συνάδελφος καὶ φίλος μου Πρέσβυς τῆς Πορτογαλλίας, Κόμης Ῥόλβας, μοὶ διηγήθη, ὅτι ἐν τῷ Morning Chronicle εἶχεν ἄλλοτε ἀναγνώσῃ ἄρθρον γραφέν ὑπὸ τοῦ Παλμερστῶνος αὐτοῦ κατὰ τὸν χρόνον τῆς παραιτήσεως τοῦ Ὀθωνος, ἐν ᾧ, ὡς Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος ἐπροτείνετο ὁ Φερδινάνδος τῆς Πορτογαλλίας, καὶ ἐξεθειάζοντο

αἱ ἀρεταὶ αὐτοῦ. Προσέτι δὲ περὶ τῶν κατὰ τὸν Πασίφικον λόγου γενομένου, μοὶ εἶπεν ὅτι αὐτὸς ὁ κ. Ῥίλβας εἶχε λάβῃ ἐν Λισαβῶνι τὰ ἔγγραφα περὶ τῶν ὑπερβολικῶν ἀξιώσεων αὐτοῦ, ὄντος πολίτου Πορτογάλλου, ὡς καὶ τὰς αὐτῶν ἀναιρέσεις, καὶ παρέπεμψε πάντα εἰς τὴν ἐπὶ τούτῳ συστάσαν ἐπιτροπὴν, ἣτις ἀπεφάνθη κατὰ τῶν ἀξιώσεων.

Τῇ 29 Ἀπριλίου (11 Μαΐου ἐγένετο ἡ εὐτυχῶς ἀποτυχοῦσα ἀπόπειρα δολοφονίας κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, εἰς οὗ πάντες ἐσπεύσαμεν νὰ ἐγγραφῶμεν συγχαίροντες διὰ τὴν σωτηρίαν του.

Τῇ 1)13 Μαΐου ἐπορεύθη ἐν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, πληροφορηθεὶς ὅτι ἔλαβε διαμαρτύρησιν τῶν Κρητῶν κατὰ τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας· ἀλλ' ὁ κ. Ῥάδοβιτς μοὶ εἶπεν ὅτι αἱ ἐπαναστάσεις αὗται οὐδεμίαν θὰ εἶχον ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς τύχης τῶν λαῶν, καὶ ἔλεγεν ὀρθῶς, διότι ἐπῆλθον ἀκαίρως καὶ ἀνεπιτηδείως.

Ἐπανῆθε δὲ πάλιν ἐξ Ἑλλάδος τῇ 9)21 Μαΐου, ἵνα ἐπιταχύνῃ τὴν ἐκτύπωσιν τῶν γεωγραφικῶν πινάκων, ὁ κ. Κ. Παπαρηγόπουλος, καὶ ὠδήγησα αὐτὸν παρὰ τῷ σοφῷ γεωγράφῳ Κεῖπερτ, ἀναλαβόντι τὴν ἀνωτάτην τῆς ἐκδόσεως ἐποπτείαν. Ἀλλὰ προσέκρουσα εἰς οὐ μικρὰς δυσκολίας, ἵνα συμβιβάσω τὰς ἀξιώσεις τοῦ φίλου μου, ἀπαιτοῦντος νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς αὐτὸ τὰς θεωρίας τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου, καὶ τοῦ κ. Κεῖπερτ, ἐπιμένοντος ὑπὲρ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας. Ἀπίστευτον δ' ὅτι τὰ μέλη τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, εἰς ὃν ὁ Χρ. Ζωγράφος εἶχεν ἀναθέσῃ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς δαπάνης αὐτοῦ ἐκδόσεως τῶν χαρτῶν, εἶχον σπουδαίως συλλάβῃ τὴν κωμικὴν ἰδέαν τοῦ νὰ ζητήσωσιν αὐτοὶ ν' ἀντιπροσωπεύσωσι τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸ Εὐρωπαϊκὸν Συνέδριον.

Μοὶ ἐνεπιστεύθησαν δ' ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Πρωσίας, ἀλλ' ὑπὸ πᾶσαν ἐχεμύθειαν, ὅτι τῇ 11 Ἰουνίου (ν.) θὰ συνήρχετο τῷ ὄντι τὸ Συνέδριον, ἵνα συζητήσῃ καὶ κυρώσῃ τῆς ῥωσσοτουρκικῆς εἰρήνης τὰς βάσεις. Ὁ δ' Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, μεθ' οὗ συνδιελέχθη, διῃσχυρίζετο ὅτι ἡ Ῥωσία δὲν ἔχει δυνάμεις, ἵνα ἀντιστῇ εἰς τὴν θέλησιν τῆς Εὐρώπης,

καὶ παρεδέχετο ὅτι ἡμέρα θὰ ἔλθῃ, καθ' ἣν ἡ Κωνσταντινούπολις πρέπει μέχρι τέλους νὰ γίνῃ Ἑλληνική.

Καίτοι ὑπὸ ἰσχυροῦ καὶ πυρετώδους κατάρῳου κατεχόμενος κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, δὲν ἔπαυον ὅμως, διὰ τὴν σπουδαιότητα τῶν καιρῶν, ἐπισκεπτόμενος σχεδὸν καθ' ἐκάστην τὸν Ὑπουργὸν κ. Bülow ἢ τὸν Ὑφυπουργὸν κ. Ράδοβιτς, καὶ τοὺς διαφόρους μου συναδέλφους, παρ' ὧν ἐδυνάμην τι νὰ μάθω ἢ παρ' οἷς νὰ ἐνεργήσω πρὸς παραδοχὴν καὶ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Συνέδριον.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, ὁπωσοῦν ἀναρρώσας, παρεκάθησα παρὰ τῷ φιλόλογῳ κ. Λινδάου εἰς πρόγευμα μετὰ πολλῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ τῇ φιλολογίᾳ, οἷον τοῦ Λάσκερ, τοῦ Ἀουερβάχ καὶ ἄλλων, δραττόμενος πάσης ἀφορμῆς, ἵνα μεταδίδω αὐτοῖς τὰς περὶ Ἑλλάδος ἰδέας μου, καὶ πρότασις ἐγένετο τότε νὰ μεταφρασθῇ εἰς τὸ Γερμανικὸν ἡ ἐμὴ Ἱστορία τῆς Ν. Ἑλληνικῆς Φιλολογίας, ὥς ἀποδεικνύουσα τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἑλλάδος, ἀφ' οὗ ἀπέσεισε τὸν ζυγόν, ἀλλὰ τοῦτο ἐγένετο πολὺ μετὰ ταῦτα καὶ ἀτελῶς.

Τῇ δὲ 21 Μαΐου (2 Ἰουνίου), ἐν ᾧ ἤμην εἰς ἐργαστήριόν τι τοῦ διαδρόμου (passage) πρὸς τῇ ὁδῷ τῇ **Ὑπὸ τὰς Φυλλίρας**, μικρὰ δῶρα ἀγοράζων διὰ τὰς θυγατέρας μου, ἄνθρωπος, εἰσελθὼν, ἀνήγγειλεν ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν νέα πάλιν ἐγένετο δολοφονίας ἀπόπειρα κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, καταπυροβοληθέντος ἔξ ἐνὸς παραθύρου παρὰ τ' Ἀνάκτορα, ἐν ᾧ ἐπέστρεφεν ἐν ἀνοικτῇ ἀμάξῃ. Ἐσπευσα δ' εὐθὺς ἐκεῖ, καὶ εὔρον τὰ πάντα ἐν ταραχῇ καὶ συγχύσει, καὶ ἔμαθον ὅτι ὁ γεραρὸς Ἡγεμὼν κατέκειτο, ἀτρόμητος καὶ φαιδρός, τὸ στήθος καὶ τοὺς βραχίονας κατάτρυτος ὑπὸ σφαιριδίων, σωθεὶς δ' ἀπ' ἀμέσου θανάτου διὰ μόνου τοῦ στρατιωτικοῦ κράνους, ὃ ἐκάλυπτε τὴν κεφαλὴν του.

Ὑπέστη δὲ μεθ' ἡρωϊκῆς καρτερίας μακρὰν νοσηλείαν, ἀφ' ἧς ἠγέρθη τέλος μέχρις ἵχνους θεραπευθεὶς, ὃ δ' ἀπαίσιος δολοφόνος, Nobiling καλούμενος, κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ἐθανατώθη, διότι εἰς τοιοῦτο ἔγκλημα ἐπιείκεια δὲν ἐνεχώρει, καὶ πᾶς

Γερμανός, μέχρι τοῦ τελευταίου, θὰ ἐξανίστατο κατ' αὐτῆς. Οἱ συγγενεῖς δ' αὐτοῦ, τ' ὄνομά του ἀποτροπιαζόμενοι, ἥλλαξαν τὸ τῆς οἰκογενείας των.

Παρὰ τοῦ κ. Fleischer ἐν Δρέσδῃ, συντάκτου τῆς Γερμανικῆς Ἐπιθεωρήσεως, ἔλαβον ἐπιστολήν, ἐν ἣ μ' ἠρώτα, τίς ἦν ἡ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος ἐν τοῖς παροῦσι, καὶ τίς ἡ φιλολογία αὐτῆς. Τῷ ἀπήντησα δ', ὥς πρὸς τὸ πρῶτον, ὅτι ἡ Ἑλλὰς μίαν ἔχει πολιτικὴν διεθνῇ, τὴν ἐπιδιώκουσαν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὁμοφύλων της, αὕτη δὲ ποικίλεται κατὰ τὴν θέσιν, ἣν λαμβάνουσιν αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις. Διὰ τὴν δευτέραν δ' ἐρώτησιν, μὴ εὐκαιρῶν ν' ἀπαντήσω διὰ μακρῶν, τὸν παρέπεμψα εἰς τὸ βιβλίον τοῦ κ. Μωραϊτίνῃ καὶ εἰς τὴν ἐμὴν ἱστορίαν.

Τῇ δὲ 27 Μαΐου (8 Ἰουνίου), ἔλαβον ἐξ Ἀθηνῶν τηλεγράφημα, ἀναγγέλλον μοι ὅτι ἤρχετο, ἵνα ζητήσῃ καὶ εἰσαχθῇ εἰς τὸ Συνέδριον, ὃ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Θ. Δελιγιάννης, ὅπερ ἐγὼ ἐθεώρησα σφάλμα, διότι, ναὶ μὲν, οἱ ἐν τῷ Συνεδρίῳ ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν Δυνάμεων ἦσαν οἱ Ὑπουργοὶ τῶν Ἐξωτερικῶν μετὰ τῶν ἐν Βερολίῳ Πρέσβεων αὐτῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ, αἱ μὲν ἄλλαι ἀντιπροσωπευόμεναι Δυνάμεις, πλὴν τῶν διαμαχομένων, οὐδὲν ἄλλο ἐπεδίωκον πλὴν τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς εἰρήνης, χωρὶς ὑπερβολικῶν κερδῶν ὑπὲρ τῆς Ρωσσίας, δυναμένων νὰ βλάψωσι τὴν εὐρωπαϊκὴν ἰσορροπίαν, εἰς τὴν Ἑλλάδα σχεδὸν βέβαιον ἦν ὅτι, ἀναλόγως τῆς μικρᾶς αὐτῆς μετοχῆς εἰς τὸν πόλεμον, μικρά, καὶ οὐχὶ πρὸς τὰς ἀξιώσεις αὐτῆς ἀνταποκρινομένη, θὰ ἐδίδετο ὠφελημάτων μερίς, συμφέρον ἦν νὰ μὴ κυρώσῃ ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν αὐτῆς τὴν περὶ αὐτῆς ἀπόφασιν διὰ τῆς παρουσίας του, ἐπιφυλαττόμενος τὸ δικαίωμα τοῦ παραπόνου καὶ τῆς διαμαρτυρήσεως.

Συγχρόνως δ' ἐλάμβανε καὶ ὁ κ. Παπαρῥηγόπουλος ἐπιστολήν τοῦ Γ. Βασιλείου, Ἀντιπροέδρου τοῦ Συλλόγου τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, προσκαλοῦσαν αὐτόν, κατ' ἐντολήν, ἣ ἴσως μόνον συναίνεσιν τοῦ Κουμουνδούρου, νὰ μείνῃ ἐν Βερολίῳ, ἵνα, εἴτε ἐπισήμως, εἴτε μή, ἐνεργήσῃ παρὰ τῷ Συνεδρίῳ ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων. Προσέθετε δ' ὁ κ. Γ. Βασιλείου

ὅτι ἡ Ἀγγλία θὰ ὑποστηρίξῃ τὴν Τουρκίαν, ὑπὲρ δὲ τῶν Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν θὰ ἐπρότεινε μόνον διοικητικὰς μεταρρύθμισεις, ὃ ἐστίν, ὅτι τώρα πρῶτον ἐνόουν ἐν Ἑλλάδι, ὅ,τι ἐγὼ δὲν ἔπαυσα γράφων, ὅτι οἱ Ἕλληνες, μὴ μετασχόντες τοῦ ἀγῶνος, ὀλίγα ἀπ' αὐτοῦ θ' ἀπελάμβανον.

Ἀφίχθη, ἀπό τινος διατρίβων ἐν Δρέσδῃ, ὁ Λέανδρος Δόσιος, υἱὸς τοῦ ποτὲ φίλου μου Κωνσταντίνου, ἀδελφὸς δὲ τοῦ κατὰ τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας πυροβολήσαντος Ἀριστείδου, νέος χρηστὸς καὶ πολυμαθής. Προκειμένου δὲ νὰ νυμφευθῇ ἐκεῖ τὴν Ρωμανίδα κ. Ρωσέττη, συναπῆλθον μετὰ τῆς θείας του, κυρίας Μ. Μαυροκορδάτου εἰς Δρέσδην, ἵνα παρευρεθῶ εἰς τὸν γάμον. Εὗρον δὲ αὐτὸν πυρέσσοντα καὶ κλινήρη, θεραπευόμενον ὑπὸ τῆς νύμφης, ἣτις ἐκείνη μᾶλλον ἐφαίνετο ἔχουσα ἀνδρικὸν χαρακτῆρα. Ἐτελέσθη δ' ὁ γάμος ἐν τῇ ὥραίᾳ Ρωσικῇ ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνοῦ ἱερέως τῆς Λειψίας ἐνώπιον πολυπληθῶν Ρώσων καὶ Ἑλλήνων, καὶ γεῦμα μέγα παρετέθη εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τῆς Βικτωρίας, εἰς ὃ, ὡς καὶ εἰς τὸ προηγηθὲν δεῖπνον παρὰ τῇ κυρίᾳ Ρωσέττῃ, παρεκάθηντο καὶ ἡ ὥραία ἐν Δρέσδῃ ἀνατρεφομένη Ἑλένη Ρώμα, ἡ λίαν διακεκριμένη Ρωσὶς Danzas καὶ πολλοὶ διάσημοι Ἕλληνες, Ρωμοῦνοι καὶ Ρῶσσοι. Κατὰ δὲ τὰς διαλείψεις τῶν τελετῶν καὶ ἐπισκέψεων, ἐσχεδίασα ὑπόμνημα γαλλιστὶ ὑπὲρ τῶν δικαίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἵνα, ἂν ᾖ ἡ ἀνάγκη, ὑποβάλω εἰς τὸ Συνέδριον. Τῇ δὲ 29 Μαΐου (10 Ἰουνίου) ἐπέστρεψα εἰς Βερολῖνον περὶ τὴν μεσημβρίαν.

Τὴν αὐτὴν δ' ἐσπέραν, μηνυθεὶς παρ' ἐμοῦ, ἔφθασε καὶ ὁ Ἀλέξης ἐκ Γενεύης, διότι, εἰς τὰς σπουδαίας ταύτας περιστάσεις, ὥφειλε νὰ εὗρίσκηται εἰς τὴν θέσιν του, ὡς Γραμματεὺς. Ἐγὼ δὲ καὶ ἐπεσκέφθην πάντα τὰ ἤδη ἀφικθέντα μέλη τοῦ Συνεδρίου, καὶ τοὺς ἀπανταχόθεν Ὑπουργοὺς τῶν Ἐξωτερικῶν, ὧν τινάς, ὡς τὸν Οὐασινγκτῶνα, ἐγνώριζον ἤδη, καὶ συνηγόρουν πάσῃ δυνάμει ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς παραδοχῆς αὐτῆς εἰς τὸ Συνέδριον.

Τῇ 2)24 Ἰουλίου ἀφίχθη ἐκ Λονδίνου ὁ Γεννάδιος, περὶ οὗ ἀγγλικὴ ἐφημερὶς ἀνήγγελλεν ὅτι «ὁ ἔξοχος οὗτος διπλωμάτης

ἐκλήθη εἰς Βερολίνον, ὡς δεύτερος πληρεξούσιος!». Μόλις δ' ἀφίχθεις, ἔλαβε παρὰ τοῦ Δελιγιάννη μήκιστον τηλεγράφημα, δι' οὗ παρεκαλεῖτο νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ Σολσβουρῆ τὴν εἴσοδον τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Συνέδριον ἐπὶ ὅρους ἴσους πρὸς τὰς ἄλλας Δυνάμεις. Τῇ δὲ μετὰ μεσημβρίαν, ἀπελθὼν εἰς τὸν σταθμὸν, ἐδέχθη καὶ αὐτὸν τὸν Ὑπουργὸν Δελιγιάννην, ἀφικθέντα μετὰ συνοδείας, συγκειμένης ἐκ τῶν Βλάχου, Πανᾶ, Σκουζέ καὶ Φαρμακοπούλου. Καὶ ὁ Κύριος δὲ Βράϊλας, ὡς μοὶ εἶπεν ὁ κ. Δελιγιάννης, θὰ ἔφθανε καὶ αὐτὸς μεταβαίνων εἰς Πετρούπολιν, ἐν ᾧ, ἐξ ἐναντίας, ὁ Ὑπουργὸς κ. Bülow μοὶ ἐγνωστοποίησεν ὅτι, καθ' ἃ τῷ ἔγραφον ἐξ Ἀθηνῶν, ἤρχετο, ἵνα παραστῇ ὡς πληρεξούσιος. Περὶ τοῦ Συνεδρίου δὲ οὔτε λέξιν μοὶ ἀνέφερεν ὁ Ὑπουργός, ἀλλὰ μόνον μοὶ παρήγγειλε νὰ ἐρωτήσω τὸν κ. Bülow πότε θέλει νὰ τὸν δεχθῇ.

Τῇ ἐπαύριον, Σάββατον, συνώδευσα τὸν κ. Δελιγιάννην καὶ τὸν παρουσίασα εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν. Εἰς τὴν συνέντευξιν ταύτην πᾶσα ἡ συνδιάλεξις περιορίσθη εἰς γενικότητας καὶ εἰς κοινούς τύπους, δι' οὓς δὲν ἤξιζεν ὁ κόπος νὰ ἔλθῃ ἐξ Ἀθηνῶν. Ἦγνόουν δὲ τὶ ἔπρεπε νὰ πιστεύσω, ἂν ἡ παρουσία μου τὸν ἠμπόδιζεν ἄλλως νὰ ὁμιλήσῃ, ἢ ἂν δὲν ἤξευρε καλῆτερον νὰ ἐκτιμήσῃ καὶ ὑπερασπίσῃ τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος.

Τῇ ἐπιούσῃ ἀφικθείς ὁ κ. Βράϊλας, ἦλθεν εἰς ἐπίσκεψίν μου, καὶ τῷ ἀνέγνω τὸ ὑπόμνημα, ὃ εἶχον γράψῃ ἐν Δρέσδῃ, περιέχον τὴν ἐμὴν ἔποψιν τῶν Ἑλληνικῶν, καὶ εὗρον αὐτὸν ἐντελῶς πειθόμενον· μοὶ εἶπε δ' ὅτι ὁ Δελιγιάννης εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ τρία διατάγματα ὑπογεγραμμένα ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, ἐν δι' οὓν ἀνετίθετο αὐτῷ νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ Συνεδρίῳ, ἐν διορίζον καὶ ἑτερον μέλος τοῦ Συνεδρίου, ἀλλ' ἄνευ ὀνόματος, ὃ ἐκεῖνος ἔμελλε νὰ ἐγγράψῃ κατὰ τὰς περιστάσεις, καὶ ἐν φέρον μόνον ὑπογραφήν, καὶ ἄλλως ἐντελῶς κενὸν διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον. Ὅτε δὲ μετὰ ταῦτα ἀπῆλθον εἰς τοῦ κ. Δελιγιάννη, ἦν παρ' αὐτῷ ὁ κ. Bülow, ἀποδίδων τὴν ἐπίσκεψιν, δι' ὃ ἐγὼ προσεκλήθη νὰ περιμείνω εἰς τὸν ἀντιθάλαμον.

Καὶ πῶς μὲν ὁ ἡμέτερος Ὑπουργὸς θὰ ὑπερήσπιζε τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχον διδόμενα, ἵνα τὸ ἡξεύρω· ἔλαβον δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὴν ἐπίσκεψιν δύο θερμοτάτων καὶ λίαν πεφωτισμένων φίλων αὐτῆς. Ὁ εἷς ἦν ὁ υἱὸς τοῦ Ὑπουργοῦ κ. Bülow, καὶ ὁ ἄλλος εἷς Πρόεδρος τῆς.... Τουρκίας (!), Ἑλλήν τὸ γένος, τὴν μάθησιν καὶ τὴν καρδίαν, ὃν περιττὸν νὰ ὀνομάσω.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἐπεσκέφθην τὸν κ. Γορτσακόφ, καί, πολλὰ συνδιαλεχθεὶς μετ' αὐτοῦ, τῷ εἶπον, ἐν ἄλλοις, ὅτι, ἂν ἡ Ῥωσσία ἤθελε νὰ περιορίσῃ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Ἀγγλίας ἐν Ἀνατολῇ, θὰ εἶχεν ἀρίστην ἤδη τὴν πρὸς τοῦτο περίστασιν, ὑπερασπιζομένη τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος, τὴν μετοχὴν αὐτῆς εἰς τὸ Συνέδριον, καὶ τὴν ὅσον ἐνῆν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὑποδούλων. Μ' ὑπεσχέθη δ' ὅτι, ὡς πρὸς τὴν πρόσληψιν ἡμῶν εἰς τὸ Συνέδριον, αὐτὸς θέλει συνηγορήσῃ, καὶ ἐλπίζει ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ· περὶ δὲ τῶν ὑποδούλων ὁμογενῶν μοὶ ἐξέφρασε τὴν ἐλπίδα ὅτι θέλει ληφθῇ πᾶσα πρόνοια, ἵνα βελτιωθῇ ἡ θέσις αὐτῶν σπουδαίως καὶ οὐχὶ μόνον κατὰ τὰς ὑποτιθεμένας μεταρρυθμίσεις, ἃς δῆθεν ὑπέσχετο ἡ Τουρκία, καὶ ἃς μοὶ ὠνόμασε *Papier maché*. Ἀλλὰ μοὶ προσέθηκε, ὅτι προσάρτησις Ὀθωμανικῶν ἐπαρχιῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἦν ἀδύνατος.

Ταῦτα δ' ἀκούων, ἀνελογίσθην ὅτι, μείναντες ὅλως ἀμέτοχοι εἰς τὸν ἄρτι λήξαντα πόλεμον, ἐδικαιοῦμεν τὴν Ῥωσσίαν ταῦτα νὰ λέγῃ, καὶ τοὺς Σλαῦους αἵρουσα εἰς αὐτονομίαν, ν' ἀρνηται νὰ πράξῃ τὸ αὐτὸ καὶ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ κ. Βράϊλας μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Δελιγιάνης, μεθ' οὗ συγκατάρκει, παρεσκεύαζε μετὰ τοῦ κ. Βλάχου κρυφίως (ἄγνοῶ διατὶ κρυφίως, καὶ πρὸ πάντων διατὶ ἀπ' ἐμοῦ) ὑπόμνημα πρὸς ἀνάγνωσιν ἐν τῷ Συνεδρίῳ, δι' οὗ, ἀφηγούμενος τὰς δυσχερείας τῆς Ἑλλάδος, ἔμελλε νὰ ζητήσῃ αὐτῆς τὴν αὔξησιν. Ἐνόμισα ὅμως ἀνακριβῇ τὴν πληροφορίαν, διότι, οὔτε αἱ δυσχέρειαι τῆς Ἑλλάδος ἐδύναντο λογικῶς νὰ προταθῶσιν ὡς δικαιολογία πρὸς τῆς Τουρκίας τὴν κολόβωσιν, οὔτε ἦν ἡ διόρθωσις τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα σκοπὸς τοῦ Συνεδρίου.

Τὴν αὐτὴν δ' ἐσπέραν ἦν μεγάλη συναναστροφή παρὰ τῷ Πρέσβει τῆς Ἀγγλίας, καί, εἰς αὐτὴν ἀπελθὼν μετὰ τοῦ κ. Δελιγιάννη καὶ τοῦ Γενναδίου, συνδιελέχθη μετὰ τῶν πρωτίστων ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Συνεδρίου, μετὰ τοῦ Λόρδου Βείκονσφειλδ δὲ ἀγγλιστί, εἰ καὶ ἐδυσκολευόμην εἰς τοῦτο, διότι ἄλλην γλῶσσαν δὲν ὠμίλει. Ὁ δ' ἀπεσταλμένος τῆς Τουρκίας Μεχμέτ Ἀλῆς, Γερμανὸς τὸ γένος, μοὶ ἀπήγγειλεν ἐκεῖ στίχους νεοελληνικούς, καὶ μοὶ ὠμίλησεν ἐν γένει περὶ τῆς φιλολογίας ἡμῶν. Εἰς τὴν συναναστροφήν δὲ ταύτην παρετήρησα μετ' εὐχαριστήσεως, ὅτι ὁ κ. Δελιγιάννης, ὅστις καὶ ἀνάστημα εἶχε καλὸν καὶ μορφὴν εὖειδῆ καὶ τὴν γαλλικὴν ὠμίλει, οὐχὶ μὲν ἀπταίστως, ἀλλ' εὐκόλως, ἀπέτελεσεν ἐν γένει καλὴν ἐντύπωσιν.

Τῇ δ' ἐπαύριον ἀπῆλθον ἀπὸ πρωΐας εἰς ἐπίσκεψιν τῶν Ὁθωμανῶν ἐπιτρόπων εἰς Hôtel d'Angleterre, καὶ τὸν μὲν Ἀλέξανδρον Καραθεοδωρῆν, θεῖον τῆς νύμφης μου, καὶ μεθ' οὗ εἶχον ἰσαδέλφους σχέσεις, ὅτε ἤμην ἐν Κωνσταντινουπόλει, εὖρον βεβιασμένον, ὀλιγόλογον, ψυχρότητα ἐπιτηδευόμενον, καί, μετ' ὀλίγας στιγμάς, προφασισθεὶς ὅτι ἠναγκάζετο νὰ ἐξέλθῃ καὶ συγγνώμην ζητήσας μοι, μὲ ἀφῆκεν. Ἐνόουν δὲ καὶ ἐδικαιολόγουν πληρέστατα τὴν διαγωγὴν του, διότι, Ὑπουργὸς ὢν τότε τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας, Ἕλληνα ὅμως τὸ γένος, ἦν εἰς δυσχερεστάτην θέσιν, καὶ εἰς παντοίας ὑπονοίας ἐκτεθειμένος ἀπέναντι τῆς Κυβερνήσεώς του, ἂν ἐφαίνετο τότε φιλικὰς σχέσεις καλλιεργῶν μετὰ τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἑλλάδος, Ἡ ἐσωτερικὴ δ' αὕτη πάλιν τοσοῦτο τὸν ἐπείξεν, ὥστε καὶ ἐξωτερικῶς τὸν ἔβλεπον ἀλλοιωμένον, καὶ τὸ μὲν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς του (τὸ φέσιον) κατεβίβαζε μέχρι τῶν ὀφρύων του, ὡς ἂν ἤθελεν νὰ κρύψῃ τὸ ἀπαύγασμα τῶν ἐνδομύχων του αἰσθημάτων ἐπὶ τοῦ μετώπου του, ἔκυπτε δὲ τὸ ἄλλως εὐπρεπὲς σῶμα του, σπανίως ὕψου τοὺς ὀφθαλμούς, καί, ὁ εὐγλωττος ἐκεῖνος, ὠμίλει βραχύλογος, ὥστε σχεδὸν δὲν θὰ τὸν ἐγνώριζον, ἂν δὲν ἐνόουν τὸ ἐσωτερικὸν ἐλατήριο τῆς διαγωγῆς του.

Τὸν δὲ Μεχμέτ Ἀλῆν, ὃν κατόπιν ἐπεσκέφθην, εὖρον εὐθυμον, ζωηρόν, ὁμιλητικόν, οὐχὶ δὲ καὶ λίαν πεπαιδευμένον, ἥ καὶ

ἴσως ἐν Τουρκίᾳ λησμονήσαντα ὅτι εἶχε μάθη καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις τῆς Γερμανίας, διότι π. χ. δὲν ἐνθυμεῖτο τὸ ὄνομα τοῦ Πλουτάρχου, τὸν Ἀλέξανδρον δ' ἐκλαμβάνων ὡς Ἀλβανόν, ἔλεγεν ὅτι ἀπέθανον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, καὶ ἡμεῖς σήμερον πρέπει νὰ συμμαχήσωμεν μετὰ τῶν Τούρκων. Ἄγγλος δέ τις, ὃν εὗρον συμπρογευόμενον μετ' αὐτοῦ, ὑπεστήριζεν ἐπίσης ὅτι ἡ μόνη ὀρθὴ καὶ σωτήριος πολιτικὴ θὰ ἦν ἡ ἰδρυομένη ἐπὶ συμμαχίας Ἀγγλοτουρκικῆς, τῶν Ἑλλήνων συγχωνευομένων μετὰ τῶν Τούρκων. Ἐν ἀντεπισκέψει δὲ μοὶ ἔφερεν ὁ Ἀχμέτ Ἀλῆς χειρόγραφον γερμανικῶν ποιημάτων του, ὅπως οὖν καλῶν, εἰ καὶ οὐχὶ στιχολογικῶς ἀπταιστων, ἐν οἷς καὶ κατεφαίνετο ἡ χριστιανικὴ του καταγωγὴ. Ἐξ αὐτῶν δ' ἀντέγραψα καὶ διετήρησά τινα.

Ὁ δὲ πληρεξούσιος τῆς Περσίας, Μαλκὸλμ Χάν, ὃν ἐπεσκέφθην μετὰ ταῦτα, μὲ ὑπεδέχθη φιλικώτατα, καί, κατ' ἐπίμονον πρόσκλησίν του, ἔμεινα καὶ συνεδείπνησα μετ' αὐτοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα μετέβην εἰς τοῦ κ. Δελιγιάννη (Hôtel du Nord), ὅστις ὅμως οὐδὲν εἶχε νὰ μ' εἰπῇ· ὁ δὲ κ. Βράϊλας μοὶ ἐπανελάβε συνδιάλεξιν, ἣν εἶχε μετὰ τοῦ Ρώσου Συμβούλου κ. Jominy, ὑποστηρίζοντος ἀρχὰς ἐντελῶς συμφώνους πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν ὅσα εἶχον εἰπῇ ἐγὼ τῷ Πρίγκηπι Γορτσακόφ, ἔξ οὗ εὐχαρίστως συνοῖδα ὅτι οἱ λόγοι μου εἶχον ἀποτελέσει τινὰ ἐντύπωσιν ἐπ' αὐτοῦ.

Περὶ τῶν διατρεχόντων δ' ἐν Βερολίνῳ, καὶ τῶν ἐλπίδων, αἷς εἶχον, περὶ παραδοχῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Συνέδριον, καὶ πόθεν ἡρνούμενη αὐτάς, ἐξηκολούθουν πέμπων ἐπισήμους ἐκθέσεις εἰς τὸ ἡμέτερον ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργεῖον, ὅπερ παρώργισε τὸν κ. Δελιγιάννην, ὅτε τὸ ἔμαθε, λησμονοῦντα ὅτι ἤμην ὑπάλληλος, οὐχὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ Ὑπουργείου, ὅτι αὐτὸς ἦν ἐν Βερολίνῳ, ὡς ἀντιπρόσωπος εἰς τὸ Συνέδριον, καὶ ὅτι ὁ ἴδιος μοὶ εἶχε διακοινώσῃ ἐπισήμως, ὅτι, ἐπὶ τῆς ἀπουσίας του, ἄλλος, ὁ Πρωθυπουργὸς κ. Κουμουνδοῦρος, ἀνελάμβανε τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἄλλως τε, ὅσα ἔγραφον, ταῦτα καὶ εἰς τὸν ἴδιον ἔλεγον· ὁ δὲ συνάδελφός μου τῆς Ἀγγλί-

ας, ὃν περὶ τούτου ἐσυμβουλευθήν, μοὶ εἶπεν ὅτι οὐδὲ ταχυδρομείον ἄφηνε νὰ παρέλθῃ χωρὶς, κατὰ χρέος, νὰ πέμψῃ ἐκθέσεις εἰς τὸ Ὑπουργεῖον εἰς Λονδίνον, εἰ καὶ ἐν Βερολίνῳ, ὡς πληρεξούσιοι, ἐπεδήμουν, ὅτε Πρωθυπουργός (Βεικονσφείλδ) καὶ ὁ Ὑπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν (Σαλισβουρής).

Κατὰ τὰς πρώτας συνεδριάσεις τοῦ Συνεδρίου ἡ Ἀγγλία ἐπρότεινε τὴν παραδοχὴν Ἑλλήνων πληρεξουσίων, ὡσάκις συνεζητοῦντο συμφέροντα τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ὑπερίσχυσεν ἡ γνώμη τῆς Γαλλίας, καθ' ἣν ἔμελλον μόνον νὰ καλῶνται ὡσάκις ἐπρόκειτο περὶ τῶν ὁμόρων τῇ Ἑλλάδι ἐπαρχιῶν, ἐπομένως καὶ περὶ τῆς ὁυθμίσεως τῶν ὁρίων.

Πρὸ τούτου ὁ κ. Κωνστ. Παπαρῶρηγόπουλος εἶχεν ἀναχωρήσῃ εἰς Καρλσβάδ· ὁ δὲ κ. Δελιγιάννης τῷ ἐτηλεγράφῃσε νὰ μείνῃ ἐκεῖ καὶ νὰ μὴ ἀπέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι μετ' ὀλίγον θὰ τὸν ἐκάλει εἰς τὸ Συνέδριον, κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ Συλλόγου.

Αἱ συναναστροφαὶ κατὰ πᾶν τὸ διάστημα τοῦτο ἦσαν, ἐννοεῖται, ἀδιάκοποι παρὰ τῷ Διπλωματικῷ Σώματι, καὶ εἰς αὐτάς, πλὴν τῶν μελῶν τοῦ Συνεδρίου, εἴτε καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτῶν, ἐγνώρισα καὶ πλείστους σπουδαίους ἄνδρας. Εἰς αὐτῶν ἦν καὶ ὁ κ. Πογενπῶλ, πρόην ἐκδότης τῆς *Ἀρκτου* τῶν Βρυξελῶν· ἕτερος, ὁ κ. Blowitz, ἀνταποκριτὴς τῶν *Καιρῶν* τοῦ Λονδίνου, καὶ πολλὰ πρὸς αὐτούς, ὡς ἰθύντορας τῆς κοινῆς γνώμης ἐν Εὐρώπῃ, ἐξέθετον περὶ τῶν συμφερόντων τῆς Ἑλλάδος.

Τῇ 11)23 Ἰουνίου προσεκάλεσα εἰς γεῦμα, εἰς τὸ μέγα ξενοδοχεῖον Πόππεμβεργ, τὸν κ. Δελιγιάννην μετὰ τοῦ κ. Βράϊλα καὶ μετὰ πάσης τῆς συνοδείας του, καὶ εἶτα, ζητήσας τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ κ. Στέγγελ, ὠδήγησα τοὺς συνδαιτημόνας εἰς τούτου τὴν λαμπρὰν ἐξοχὴν, τὸ Βιτσλέβεν, ὅπου πολυπληθὴς τοὺς περιέμενε διακεκριμένων λογίων καὶ πολιτικῶν ἔτι ἀνδρῶν συναναστροφή, καὶ δεῖπνον ὑπὸ τὰ δένδρα τοῦ λαμπρῶς πεφωτισμένου ἀπεράντου κήπου. Διήρκεσε δ' ἡ συναναστροφή μέχρι μεσονυκτίου, καὶ ἐκεῖ δ' ὁ κ. Ὑπουργός, θελχθεὶς ὑπὸ τῆς χαριεστάτης ὑποδοχῆς καὶ τῶν περιποιήσεων τῆς οἰκοδεσποίνης, ἐδέχθη προσηνῶς τὴν παράκλησιν αὐτῆς τοῦ νὰ διορίσῃ ἐν Βερολίνῳ

Γενικὸν Πρόξενον τῆς Ἑλλάδος τὸν ἀδελφόν της, Μαρτῖνον Σοβερνχέϊμ. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του δ' εἰς τὴν Ἑλλάδα, ζητήσας καὶ τὴν γνώμην μου, καὶ λαβὼν παρ' ἐμοῦ ἔκθεσιν, ἐν ἣ ἐπιστοποιοῦν ὅτι ἦν ὁ Σοβερνχέϊμ νέος ἀξιοσύστατος καὶ ἀνῆκων εἰς οἰκογένειαν εὐυπόληπτον, ἐνήργησε τὸν διορισμόν του. Τοῦτο δ' ἐγένετο ἐπ' ἀγαθῷ, διότι, εἰ καὶ πολλὴν ἐργασίαν Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔχει ἐν Βερολίνῳ, ἀλλ' ὁ διορισθεὶς ἐδείχθη πάντοτε πρόθυμος εἰς πᾶσαν θυσίαν, προκειμένου περὶ τῶν ἐκεῖ ἐπιδημούντων Ἑλλήνων ἢ περὶ τῆς Ἑλλάδος.

Τῇ 14)26 Ἰουνίου ὁ κ. Δελιγιάννης ἔλαβε τέλος ἐπίσημον κοινοποίησιν παρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Bülow περὶ τῶν ὅρων, ὑφ' οἷς ὁ Ἕλλην Ἐπιτετραμμένος θὰ ἐγίνετο δεκτὸς εἰς τὸ Συνέδριον. Ἦσαν δ' οὗτοι οἱ περιορισμένοι, ὡς ἐπρότεινεν αὐτοὺς ἡ Γαλλία, δι' ὃ καὶ ὁ κ. Δελιγιάννης μ' ἐσυμβουλεύθη, ἂν δὲν πρέπη ἡ Ἑλλὰς ν' ἀποποιηθῇ. Ἀλλὰ τὸν ἀπέτρεψα, εἰπὼν ὅτι ἡ Εὐρώπη θὰ ἐδέχετο μετ' ἀδιαφορίας τὴν ἀποχὴν ἡμῶν, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἑαυτὴν μόνον θὰ ἔβλαπτε· τῷ ἐσυμβούλευσα δὲ νὰ τηλεγραφήσῃ εἰς Ἀθήνας τὰ διατρέχοντα, καὶ προτείνῃ νὰ μὴ παρουσιασθῇ ὁ ἴδιος ὡς ἀντιπρόσωπος, ὅτε ἡ θέσις, ἣτις μᾶς ἐδίδετο ἦν κατωτέρα τῆς ἀξιοπρεπείας τοῦ βαθμοῦ του· ἀλλὰ μοὶ εἶπεν ὅτι τοῦτο ἦν ἀδύνατον πλέον, διότι εἶχεν ἤδη τηλεγραφήσῃ τὸ ἐναντίον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔγγραφον τοῦ κ. Bülow ἀνέφερε περὶ **τοῦ πληρεξουσίου**, ἐνικῶς, μ' ἀνέθετο νὰ ἐξετάσω, ἂν δὲν τῷ ἐπετρέπετο νὰ φέρῃ εἰς τὸ Συνέδριον πλείονας τοῦ ἐνός, εἰπὼν μοι ὅτι, ἂν τῷ ἐδίδετο νὰ ἔχῃ καὶ δεύτερον, οὗτος θὰ ἦμην ἐγώ, ἂν δὲ καὶ τρίτον, ὁ κ. Βράϊλας. Καὶ τῷ ὄντι σύνοιδε, καὶ παρὰ πολλῶν ἤκουσεν, ὅτι ἀδύνατον ἦν, ἂν ὑπῆρχε δεύτερος πληρεξούσιος, νὰ μὴ εἶμαι ἐγὼ αὐτός, καθ' ὅσον ἄλλως θὰ ἐφαίνετο ὅτι δὲν ἀπολαμβάνω τῆς ἐμπιστοσύνης καὶ τῆς ὑπολήψεως τῆς Κυβερνήσεώς μου, εἰς ἣν περίστασιν θὰ ἦτον ἄτοπον καὶ ἀδύνατον νὰ μ' ἀφήσῃ διαπεπιστευμένον ἐν Βερολίνῳ. Μοὶ ἐκοινοποίησεν, ἐπομένως, τὸ Διάταγμα περὶ διορισμοῦ μου, ὡς μέλους τοῦ Συνεδρίου, καὶ συγχρόνως μὲ παρήγγειλε νὰ γράψω τῷ κ. Παπαρδόηγοπούλῳ ὅτι, ἐξετάσας τὸ πρᾶγμα, εὔρεν ὅτι ἦν ἀνέ-

φικτον νὰ τὸν προσλάβῃ ὡς σύνεδρον, καθ' ἃ εἶχεν ὑποσχεθῇ τῷ Συλλόγῳ. Προτίθεται δὲ νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ Συνέδριον καὶ τὸν Γεννάδιον, ὡς Γραμματέα, ἀλλ' ἀποταθεὶς οὗτος εἰς τὴν Ἀγγλικὴν Πρεσβείαν, ἔμαθε παρ' αὐτῆς ὅτι γραμματεῖς ἦσαν ἀπαράδεκτοι.

Τῇ 16)28 Ἰουνίου μοὶ ἀνηγγέλθη τέλος ἐπισήμως ὅτι οἱ Ἕλληνες πληρεξούσιοι προσεκαλοῦντο νὰ προσέλθωσι τὴν ἐπαύριον εἰς τὴν συνεδρίασιν. Ὁ Κ. Δελιγιάννης κατ' ἀρχὰς ἠθέλησε νὰ ἐμφανισθῇ μόνος, καὶ ἐκεῖ, ἐπὶ τῆς συνεδριάσεως, νὰ ἐρωτήσῃ τὸν πρίγκηπα Βίσμαρκ, ἂν τῷ ἦν εὐχάριστον νὰ προσληφθῇ καὶ δεύτερος πληρεξούσιος. Ἀλλὰ γενομένης αὐτῷ τῆς παρατηρήσεως, πρῶτον ὅτι εἰς τὸν πρίγκηπα Βίσμαρκ τοῦτο ἦν ἀδιάφορον, καὶ ἡμᾶς, οὐχὶ αὐτὸν ἐνδιέφερε, δεύτερον δ' ὅτι πιθανὸν ἦν, μετὰ τὴν συνεδρίασιν ταύτην, νὰ μὴ κληθῶμεν εἰς ἄλλην, ἀπεφάσισε τέλος νὰ μ' εἰπῇ νὰ τὸν συνοδεύσω.

Τὸ ἑσπέρας δέ, πρὸ τῆς συνεδριάσεως, ὁ κ. Βράϊλας, βλέπων μετ' ἀπορίας, ὅτι ὁ κ. Δελιγιάννης, περὶ τῶν αἰτήσεων, ἃς ἔμελλε τὴν ἐπαύριον νὰ προτείνῃ, οὐδὲν εἶχεν εἰπῇ, οὐδ' εἰς αὐτόν, ὄντα σύνοικόν του, οὐδ' εἰς ἐμέ, ὅστις ὤφειλον νὰ τὸν συνοδεύσω καὶ νὰ τὸν ὑποστηρίξω, τῷ παρετήρησε τοῦτο, ὅτε ἡμεῖθα μόνοι οἱ τρεῖς, καὶ τότε μᾶς εἶπε γενικότητάς τινας πασιγνώστους, αἵτινες μοὶ ἐνέβαλον τὴν ὑπόνοιαν ὅτι, ἀγνοῶ διατί, οὐδ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἠθέλε νὰ μὴση, εἰς ἃ προὔτίθεται νὰ προτείνῃ.

Τῇ δὲ 17)29 εἰς τὰς 3 μ. μ. μετέβημεν, ὁ κ. Δελιγιάννης καὶ ἐγώ, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Πρ. Βίσμαρκ, ὅπου συνήρχετο τὸ Συνέδριον. Εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν εὔρομεν τοὺς πληρεξουσίους περικαθημένους περὶ μεγάλην τράπεζαν, ἀποτελοῦσαν τὰς τρεῖς πλευρὰς ἐνὸς παραλληλεπιπέδου, καί, προσκληθέντες, ἐκαθήσαμεν εἰς ἓν τῶν ἄκρων αὐτῆς, ἐγὼ παρὰ τῷ Πρεσβευτῇ τῆς Ῥωσσίας κ. Οὐβρίλ, ὁ δὲ κ. Δελιγιάννης πρὸς τὰ δεξιὰ μου, μὴ ἔχων γείτονα.

Παρουσιάσας δ' ἡμᾶς ὁ Πρ. Βίσμαρκ εἰς τὴν ὁμήγουριν, ἠρώτησεν, εἴτι εἴχομεν νὰ ὑποβάλωμεν εἰς τὸ Συνέδριον, ὅτε, ἐγε-
θεὶς ὁ κ. Δελιγιάννης, ἔλαβε χάρτην ἐκ τοῦ κόλπου του, γαλλιστὶ

γεγραμμένον, καὶ ἀνέγνω αὐτόν. Καί τινες μὲν τῶν ἐφημερίδων εἶπον ὅτι, ἐπὶ τῆς ἀναγνώσεως, ἀπεκοιμήθησαν τὰ μέλη τοῦ συνεδρίου· ἀλλὰ τοῦτο ἦν κακολογία ἥκιστα ἀληθής. Εἷς ὅμως τῶν ἐπιδημούντων τότε ξένων διπλωματῶν, ἀπαντήσας με μετὰ ταῦτα, μοὶ εἶπεν, ὅτι λυπηρὸν διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τῆς ὑπολήψεως αὐτῆς προσβλητικὸν ἦν νὰ μὴ ὑπάρχῃ παρὰ τῷ Ὑπουργεῖῳ τις ἱκανὸς νὰ γράφῃ καλῆτερον τὴν Γαλλικὴν, ὅταν ὁ Ὑπουργὸς ἤθελεν εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην νὰ ὁμιλήσῃ. Ὁ δὲ Πρ. Βίσμαρκ, ζητήσας καὶ λαβὼν παρὰ τοῦ κ. Δελιγιάννη τὸ ἀναγνωσθέν, ἵνα καταχωρισθῇ εἰς τὸ πρωτόκολλον, ἠρώτησεν ἂν οἱ κ. κ. πληρεξούσιοι τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχον ἄλλο τι νὰ προσθέσωσι. Τότε ἐγώ, εὐρίσκων ὅτι τὸ ἀνάγνωσμα περιεῖχε τῷ ὄντι, ὥς τὴν προτεραίαν μᾶς εἶχεν εἰπῇ ὁ κ. Ὑπουργός, γενικότητος μόνον, ὀλίγον πειθούσας καὶ μὴ ἀγούσας εἰς σπουδαῖον συμπέρασμα, ἐθεώρησα, ὥς καθῆκον ἐπιβαλλόμενόν μοι, ἐξ ἧς εἶχον ἐθνικῆς ἐντολῆς, νὰ εἰπῶ ὅσα ἐφρόνουν ὅτι ἔπρεπε νὰ ῥηθῶσι πρὸ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συνεδρίου· δι' ὃ, τὸν λόγον ζητήσας, ὁμίλησα περὶ τὴν ἡμίσειαν ὥραν αὐτοσχεδίως, εἰ καὶ δυστυχῶς, διεκοπτόμην καὶ ἐταραττόμην ἀδιακόπως ὑπὸ τοῦ κ. Δελιγιάννη, ὅστις, δὲν ἠξεύρω διατί, ἀνυπομονῶν, μ' ἔσπρωχνε συνεχῶς διὰ τοῦ βραχίονος, καὶ μοὶ ἔλεγε ταπεινῇ φωνῇ, ὅτι ἤρκουν ταῦτα καὶ νὰ παύσω. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ ἀγόρευσίς μου καλὴν ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν, διότι, ὅτε ἔπαυσα, ὁ Πρ. Βίσμαρκ εἶπεν ἐπισήμως εἰς τὸ Συνέδριον· Ἠκούσατε, κύριοι, τ' ἀναγνωσθέντα ὑμῖν ὑπὸ τοῦ κ. Δελιγιάννη, καὶ τοὺς **εὐγλώττους** λόγους τοῦ κ. Ραγκαβῆ».... Ὅτε δὲ μᾶς ἐρῳδέθη ὅτι ἐδυνάμεθα ν' ἀποσυρθῶμεν καὶ ἀπηροχόμεθα, ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, κ. Bülow, συνοδεύσας ἡμᾶς μέχρι τῆς θύρας, μοὶ εἶπε φιλοφρονέστατα. «Ἄν εἴχετε ὁμιλήσῃ Ἑλληνιστί, θὰ ἐλέγομεν ὅτι ἀνέζησεν ὁ Ἰσοκράτης ἢ ὁ Δημοσθένης». Τὸ δ' ἔσπερας εἰς τὴν συναναστροφὴν τοῦ Πρέσβεως τῆς Γαλλίας, κ. Σαινβαλλιέρου, ὅλοι, ὥς, ἐν ἄλλοις, ὁ Ἀνδράσης, ὁ Ἀμερλιγκ, ὁ Τραουτεμβούργ, αὐτὸς ὁ Σαινβαλλιέρος, ὁ Βάδδιγγτον, ὁ Bülow, ὁ Σαλισβουρὺς κτλ. μὲ συνέχαιρον διὰ τὴν, ὥς ἔλεγον, μεγάλην ἐπιτυχίαν μου. Δυστυχῶς, ὅμως, νομίζων ὅτι εἰς τὸ συνέδριον

ὑπῆρχον στενογράφοι, ἀκριβῶς χαράττοντες τὰ λεγόμενα, δὲν ἐφρόντισα νὰ δώσω τὰ ὑπ' ἐμοῦ ῥηθέντα εἰς τὴν σύνταξιν τῶν πρακτικῶν, καὶ μόνον ὅτε, μετὰ δύο ἡμέρας, εἶδον ὅτι ὀλίγας λέξεις, ὅλως ἄχρους, ἐκ τοῦ λόγου μου ἀπεμνημόνευσαν, ἔδωκα ἐπίτομον αὐτοῦ περίληψιν εἰς τὸν ζητήσαντά μοι αὐτὴν συντάκτην τῶν τηλεγραφημάτων τοῦ Wolf, καὶ τὴν περίληψιν ταύτην ἐπισυνάπτω ἐνταῦθα ὥς ἐδεμοσιεύθη.

30 Jahrgang—Nr. 3037

WOLFF'S TELEGRAPHISCHES BUREAU

**Eigenthum der Continental—Telegraphen—Compagnie
Actiengesellschaft**

Berlin, Montag, 8 Juli.

Der wesentliche Inhalt der von dem zweiten Vertreter Griechenlands, Herrn Rangabé, in der Sitzung des Congresses von 29 v. M. abgegebenen Erklärung lautet :

Je n'ai que peu d'observations à ajouter à celles que M. le Ministre vient d'exposer.

Nous avons été appelés pour formuler les vœux de la Grèce. Ces vœux se résument surtout en un seul : que la Grèce obtienne des conditions de vitalité.

On dira, peut-être, que je déplace la question, que je profite de l'occasion, qui nous est fournie, de nous présenter devant le Congrès, afin d'exprimer les vœux des populations voisines, et, qu'au lieu d'eux, j'exprime ceux que la Grèce forme pour elle-même. Ce reproche ne serait pas juste ; Les deux questions ne diffèrent en rien. Ce que la Grèce demande pour elle-même, les Grecs des provinces voisines le demandent dans leur propre intérêt ; car la nation hellénique est une, et lorsqu'en 1830 la diplomatie tira la ligne, qui la divisa, elle partagea en deux un corps vivant et un cœur, dont les deux moitiés bat-

tent des mêmes palpitations. Les Grecs de chaque côté de la frontière sont animés des mêmes desirs et ont les mêmes besoins; et lorsque la Grèce reclame pour elle-même des conditions de vitalité, ce n'est pas à l'égoïsme qu'elle sacrifie; elle se fait l'interprète des exigences et des intérêts de toute la nation hellénique, dont les espérances et l'avenir reposent en elle.

Le Prince Metternich avait dit autrefois; «ou ne créez pas la Grèce, ou créez-la viable». S'il parlait aujourd'hui, il eut supprimé la première partie de sa phrase, car il aurait reconnu, avec tout le monde, que l'existence de la Grèce est une nécessité politique. A son émancipation de nobles coeurs saluèrent avec joie la résurrection de la patrie de Platon et de Periclès; mais en même temps beaucoup d'intelligences sérieuses y applaudirent, car elles virent en elle, non seulement la Grèce du passé, mais aussi celle de l'avenir, dont l'importance pour les destinées et pour l'équilibre de l'Orient va grandissant avec le progrès des temps.

Mais cette absence de conditions de vitalité dont la Grèce se plaint n'est-elle pas plutôt due à ses propres défauts, à sa négligence, à son incapacité? Je respecte les moments précieux du Congrès et ne veux pas m'étendre sur ce sujet. Plusieurs livres récemment publiés, des listes statistiques officielles - car la Grèce s'occupe de sa statistique - parlent de l'état actuel du pays. Quiconque consulte ces écrits, et compare son agriculture, sa marine, son industrie même, qui dresse déjà dans plusieurs villes ses hauts fournaux, son commerce et son instruction, à ce que la Grèce était en 1830, croit avoir sous les yeux deux contrées différentes.

Ces progrès, si rejouissants, sont dûs aux qualités innées au peuple Grec, non aux conditions sous lesquelles la Grèce a été constituée et qui contribuent, au contraire,

à les entraver, et à nuire si souvent à leur effet salutaire. Parmi ces conditions l'une des premières est l'exiguité du nouvel état, qui fut érigé en royaume, n'ayant que 700.000 sujets, dont le nombre a depuis augmenté au delà du double. La diplomatie, en le créant en 1830, a paru vouloir, moins élever un édifice complet, que poser une pierre d'attente. Ce petit état devait porter tout le poids des dépenses d'une administration complète; car son amour propre, aussi bien que les exigences de l'Europe, témoin de ses efforts, ne lui permettaient pas de s'en donner une qui laissât à désirer. La Grèce sentait, d'ailleurs, qu'elle s'organisait, non pas pour elle seule, mais au profit de l'Orient entier.

En outre la Grèce se voyait dans la nécessité d'entretenir une armée, à des frais peu en proportion à ses ressources. Ce qui lui en faisait un devoir, c'était le brigandage, auquel elle était en proie, et qui lui venait du pays voisin. Elle pouvait, d'autant moins aisément en avoir raison, qu'aucune barrière naturelle, aucune rivière profonde, aucune montagne difficile à franchir, ne sépare les deux contrées.

L'ardeur elle-même, que le peuple Grec témoigne pour l'instruction, produit aussi un embarras pour le royaume. Outre la population indigène, qui afflue aux différentes écoles, il y arrive aussi des milliers de jeunes gens des pays voisins, qui, ayant une fois goûté du calice de la liberté, ne veulent plus s'en détacher, s'installent dans le Royaume, et font que le nombre des hommes instruits y est hors de toute proportion avec la population, et que la Grèce présente l'apparence d'une tête privée de corps. J'ai dit que la nation Grecque continue à s'instruire et à s'éclairer. La Romélie Orientale et qui vient d'être constituée, contient seule, plus de 1200 écoles grecques, où plus de 70.000 élèves y reçoivent l'éducation. Or, de l'ins-

truction éclot le sentiment de la dignité humaine, qui est la source de l' amour de la liberté. Un peuple aussi avide de l' instruction ne peut qu' être dévoué à la liberté légale.

Enfin, ce qui constitue une de ses plus grandes difficultés, c' est la parenté même, ou plutôt l' identité du peuple Hellène avec les populations voisines. Chaque commotion, que se produit chez elles, secoue aussi la Grèce avec violence, et dans ces circonstances, qui ne cessent de se renouveler, le Gouvernement Hellénique subit de grandes dépenses, tant pour conserver la tranquillité intérieure, que pour se maintenir dans la ligne difficile, que lui traçent, d' un côté les ardentes sympathies de son peuple, de l' autre ses obligations internationales, pour venir enfin en aide aux victimes des insurrections incessantes.

Le seul remède qui puisse rendre à la Grèce la force et la vitalité, est celui que M. le Ministre a indiqué, l' annexion des provinces grecques, qui l' avoisinent. C' est un besoin pour ces provinces, non moins que pour elle ; car, afin d' avoir une existence nationale et de pouvoir faire face aux dangers, qui les entourent, elles doivent s' appuyer sur une Grèce robuste. Que ce soit là leur désir ardent, c' est prouvé par leurs révoltes réitérées, par celle de Crète, qui dure encore, et par celles de Thessalie et de l' Epire, qui n' ont été jusqu' ici désarmées que sur les exhortations de la Grèce.

Mais, dirait-on peut-être, que ce soit là l' intérêt de la Grèce et des provinces limitrophes, est-il juste que cet intérêt soit servi au détriment d' autrui. Qu' un homme ait besoin d' un vêtement, est-il permis d' en dépouiller un autre pour le lui donner ? Non, sans doute ; mais mon exemple a été mal choisi ; Le droit privé diffère du droit public, et le tribunal ne peut imposer ce que l' intérêt public

et le patriotisme exigent souvent de d'individu. C'est d'autant plus le cas, lorsqu'il s'agit de relations entre états, pour lesquels la nécessité politique d'un juste équilibre constitue souvent la loi suprême.

Il y a du reste une puissance, à qui ses récentes victoires donneraient, jusqu' à un certain point, le droit de se refuser à des concessions. Mais par respect pour la voix de l'Europe, désireuse de ne pas s'aliéner les sympathies des Gouvernements, de ne pas s'isoler, et de concourir au retablissement de la paix européenne, cette puissance n'hesite pas à se soumettre à des sacrifices. On ne subit pas volontier une amputation; c' est facile à concevoir. Toute amputation est douloureuse, mais il y en a qui sont salutaires. Tel est le cas dans la question présente. Quel est l'avantage que la Turquie retire de contrées qui détruisent son prestige, en la montrant toujours en guerre avec ses propres sujets, qui ne lui rapportent rien et qui exigent d'elle de grandes dépenses de sang et d'argent?

Je conclus en disant que la seule mesure qui réponde aux besoins de la Grèce en même temps qu'elle est chère aux populations voisines et non moins avantageuse à la Turquie elle-même, est celle que M. le Ministre des Affaires Etrangères de Grèce a proposée, et qui consiste dans la délivrance de ces populations et dans leur annexion à la Grèce.

Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν, μετὰ τὴν συνεδρίασιν, ἦλθεν ἐξ Ἀθηνῶν τηλεγραφικὴ ἀπάντησις εἰς τηλεγράφημα τοῦ κ. Δελιγιάννη, διορίζουσα καὶ τὸν κ. Βράϊλαν τρίτον πληρεξούσιον· ἀλλ' ὁ κ. Bülow, ὃν περὶ τούτου ἐσυμβουλευθὴν τὸ ἑσπέρας, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι δὲν νομίζει τρίτος πληρεξούσιος νὰ δύναται νὰ γίνη δεκτός· ὁ δὲ Πρ. Βίσμαρκ, τὴν ἐπαύριον ἐρωτηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, ἀπήντησεν ὅτι δυνατόν μὲν εἶναι, ἀλλ' ὅτι θὰ ἦν ἄτοπον. Ἄλλως τε ἀφορμὴ δὲν παρέστη πλέον πρὸς ἐκτέλεσιν τούτου τοῦ διορισμοῦ, διότι ἡ Ἑλλὰς εἰς ἄλλην συνεδρίασιν δὲν ἐκλήθη.

Ἄφ' οὗ δ' οὕτως ἐξετέθησαν οἱ πόθοι καὶ αἱ ἀνάγκαι τῆς Ἑλλάδος, ὅσον ἦν δυνατόν νὰ ἐκτεθῶσιν ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει, ἐναπολείπετο ἔτι τὸ σπουδαιότερον, ἢ ἰδιαιτέρα ἐνέργεια πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ποθουμένων.

Ἐν Βερολίῳ ἐπεδήμουν τότε καὶ πολλοὶ ἐπίσημοι Ἕλληνες, ἰδίως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὑπὸ πατριωτικῆς συνεχόμενοι ἀνυπομονησίας, ὥς οἱ κ. κ. Καραπάνος, Ἄντ. Ψυχάρης, Σαρακιώτης, Κριεκότσης, καὶ πάντων τὸ φρόνημα ἦν, ὅτι πρέπει νὰ μεγαλυνθῇ ἡ Ἑλλάς. Μοὶ ἐξέθετον δ' ὅτι, ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ, ὑπερίσχυε τὸ βουλγαρικὸν στοιχεῖον, καὶ ἐξεσλαυίζοντο ταχέως τὰ μέρη ἐκεῖνα.

Ἀνταποκριταὶ δὲ ξένων ἐφημερίδων συνέρῳρον παρ' ἐμοί, καὶ μοὶ ἐζήτουν τὴν ἐκθεσιν τῆς συνεργείας τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Συνέδριον· ἀλλ' ἐγὼ παρέπεμπον αὐτοὺς εἰς τὸν κ. Δελιγιάννην, διότι ἐκεῖνος ἦν ὁ πρῶτος πληρεξούσιος, καὶ εὖλογον ἐθεώρουν ἐκεῖνος ν' ἀποφασίσῃ, ἂν ἤθελε νὰ δημοσιευθῶσι τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀναγνωσθέντα, ἅτινα ἦσαν καὶ πρὸς τύπωσιν ἔτοιμα.

Ὁ πληρεξούσιος τῆς Ἰταλίας κ. Κόρτης, ἐπισκεφθεὶς με, μοὶ εἶπε διὰ μακρῶν, ὅτι καὶ αὐτὸς εἶχε διαταχθῇ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεώς του νὰ ζητήσῃ κανονισμόν τῶν ὁρίων τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε νὰ πράξῃ τοῦτο, ταπεινῶν τὴν πατρίδα του, ἥτις, ἂν ἠθέλεν ἐπέκτασιν, ἔπρεπε νὰ ἐπιτύχῃ αὐτὴν ὀπλιζομένη. Ἦν δὲ τοῦτο πλάγιον μάθημα πρὸς ἡμᾶς, οὗ ὅμως ἐγὼ ἀνάγκην δὲν εἶχον, διότι ἀπ' ἀρχῆς οὐδέποτε εἶχον παύσῃ τὰ αὐτὰ συνιστῶν τῇ Ἑλλάδι.

Πολλάκις δὲ ζητήσας καὶ μὴ ἐπιτυχὼν κατ' ἰδίαν τὸν λίαν ἡσχολημένον Λόρδον Βείκονσφειλδ, συνδιελέχθην μετὰ τοῦ συμβούλου αὐτοῦ κ. Carry, καὶ τῷ παρέστησα τὸν κίνδυνον, ὃν διατρέχει ἡ Ἀνατολή, τοῦ νὰ γίνῃ λεία τῶν Σλαύων πρὸς βλάβην πάσης τῆς Εὐρώπης, καὶ ὅτι μόνη τῇ Ἑλλάδι δέδοται ν' ἀντιταχθῇ αὐτοῖς, εἴτε ζήσῃ, εἴτε μὴ ἡ Τουρκία, δι' ὃ καὶ εὐρωπαϊκὸν ἐστὶ συμφέρον ἡ αὐτῆς ἐπίρρωσις. Ὁ κ. Carry μοὶ εἶπεν ὅτι ἀναγνωρίζει τὴν σπουδαιότητα τῶν λόγων τούτων, καὶ ὅτι θέλει ἐκθέσῃ καὶ ὑποβάλλῃ αὐτοὺς ἐγγράφως τῷ Πρωθυπουργῷ τῆς

Ἀγγλίας. Ὁ ἀνταποκριτὴς ὅμως τοῦ ἀγγλικοῦ Χρόνου μοὶ ἐνεπιστεύθη ὅτι ὁ Βίσμαρκ, μεθ' οὗ συνδιελέχθη, τῷ εἶπεν ὅτι οἱ Τούρκοι ποτὲ δὲν θὰ συγκατετίθεντο εἰς παραχωρήσεις ὑπὲρ ἡμῶν. Ὁ δὲ συντάκτης τῆς Βορειογερμανικῆς Ἐφημερίδος, μοὶ ἐπέκύρωσε καὶ αὐτός, ὅτι ὀλίγαι ὑπῆρχον ἐλπίδες περὶ αὐξήσεως τῆς Ἑλλάδος, διότι κυρίως οἱ Ἀγγλοὶ τοὺς τούρκους ὑπερησπίζοντο, ἴσως ἔξ ἀντιρῳσισμού. Ὁμοίως δὲ καὶ εἰς μέγα γεῦμα παρὰ τῷ Πρέσβει τῆς Αὐστρίας κόμητι Κάρολη, παρὰ τῶν πλείστων μελῶν τοῦ Συνεδρίου καὶ ἄλλων συναδέλφων μου ἤκουσα, ὅτι ἐλάχισται εἰσὶν αἱ ἐλπίδες ἡμῶν, καὶ ἰδίως, ὁμιλήσας μετὰ τῶν St Vallier καὶ Waddington περὶ παραχωρήσεως τῆς Κρήτης, ἤκουσα παρ' ἀμφοτέρων, ὅτι δὲν ἦν πρόσφορος ὁ καιρὸς πρὸς τοιαύτην πρότασιν, εἰ καί, ὥς ἀλλαχόθεν ἔμαθον, κατ' ἐπιμόνους καὶ πατριωτικὰς ἐνεργείας τοῦ Βασιλέως Γεωργίου, ὁ Προΐγκληψ τῆς Οὐαλίας δις ἔγραψε τῷ Βείκονσφειλδ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὴν συναναστροφὴν δὲ ταύτην τοῦ Πρέσβεως τῆς Αὐστρίας, εἰς τὸν Λόρδον Βείκονσφειλδ, εἰπόντα μοι ὅτι ἡ Ἑλλὰς πρέπει νὰ ἔχη ὑπομονήν, πιστεύουσα ὅτι ἔχει βέβαιον μέλλον, ἀπήντησα ὅτι ἐπίσης ἔχει καὶ λαμπρὸν παρελθόν, ἀλλ' ὅτι εὐχεται εἶναι καὶ παρόν τι ὀλίγον προσέτι νὰ λάβῃ. Φαίνεται δ' ὅτι ὁ λόγος οὗτος ἀπετέλεσέ τινα ἐντύπωσιν ἐπὶ τοῦ Λόρδου, διηγηθέντος αὐτὸν πιθανῶς τοῖς ὁπαδοῖς του, διότι, μετ' ὀλίγον, τὸν ἐδημοσίευσεν ἡ ἔφημερίς Punch διὰ στίχων, οὓς μοὶ ἔπεμψεν ἔξ Ἀθηνῶν ἡ κυρία Σμαράγδα Βαλτατζῆ, ἐν ἀγνοίᾳ οὖσα τῆς ἀφορμῆς αὐτῶν, ἐγὼ δ' εἶτα μετέφρασα αὐτοὺς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κατὰ προτροπὴν τοῦ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τινα χρόνον ἐπιδημήσαντος ἐν Βερολίνῳ κ. Νικολάου Μαυροκορδάτου, καὶ ἡ μετάφρασις ἐξεδόθη εἰς τὰ Ἀπαντα (Τομ. ΙΘ'. Σελ. 313).

Μεταξὺ δ' ἄλλων ὁμογενῶν, εἶχεν ἔλθῃ εἰς Βερολίνον καὶ ὁ Ἅγιος Φιλαδελφείας, ἐντολὴν ἔχων νὰ μεριμνήσῃ ὑπὲρ τῶν ὑπὸ τῆς Ῥωμανίας κατεχομένων Μοναστηριακῶν κτημάτων, καὶ, ἐπισκεφθέντα με, τὸν συνέδραμον, ἵνα παρουσιάσῃ εἰς τὸ Συνέδριον τὰ δίκαια, ἃ ἦν ἐπιτετραμμένος νὰ ὑπερασπίσῃ, καί, οἷς ἔδει στενῶς συστήσας τὴν ὑπόθεσιν, κατώρθωσα, ἵνα ληφθῇ ὑπ' ὄψιν

ἐν τῷ Συνεδρίῳ, δι' ὃ καὶ μετὰ ταῦτα εὐχαριστήριος ἐπιστολὴ μοὶ ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου.

Τῇ δὲ 23 Ἰουνίου (5 Ἰουλίου) ἔμαθον παρὰ τοῦ κ. Villier, ὅτι ὁ πρῶτος πληρεξούσιος τῆς Γαλλίας ἐζήτησε τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα προσάρτησιν τῆς ἡμισείας Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου μέχρι τοῦ ποταμοῦ Καλαμᾶ, ὥς πρὸς τὴν Κοήτην πρεσβεύων ὅτι ταύτης ἐλευθέρωσις ἐναπέκειτο εἰς τὸ μέλλον. Ταῦτα ἀκούσας, ἔσπευσα πρὸς τὸν κ. Οὐαδιγκτόνα, ἵνα τὸν εὐχαριστήσω, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τῷ ἀναπτύξω τὴν ἐμὴν θεωρίαν, ὅτι τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος ἔπρεπεν ἔτι ἀνωτέρω νὰ τεθῶσιν, ἀκολουθοῦντα τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων, ὥς τὰ ὕδατα ῥέουσι, δυτικῶς δ' ἀναβαίνοντα ὑπὲρ τὴν ὅλην νῆσον τῆς Κερκύρας, ἵνα, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὧσι μεμακρυσμένα ἀλλήλων τὰ δύο ἀντίπαλα κράτη, ἀφ' ἑτέρου δὲ μικρὸς ἢ ὁ μέχρι Τάραντος (Otranto) διάπλους ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος. Ταῦτα δέ, πολλοὺς πείθοντα, ἔγραψα μετὰ ταῦτα, κατὰ τὸν χρόνον τῶν διαπραγματεύσεων, καὶ εἰς Ἀθήνας, ἀλλ' οὐδεμιᾶς ἔτυχον προσοχῆς.

Τῇ 26 Ἰουνίου (8 Ἰουλίου) δ' ἔλαβον τηλεγράφημα τοῦ Πρωθυπουργοῦ Κουμουνδούρου, συγχαίροντός μοι διὰ τὰς ἀτομικάς μου ἐνεργείας ἐν τῷ Συνεδρίῳ.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ υἱός μου Ἀλέξης, περατωθέντος ἤδη τοῦ σπουδαιότερου μέρους τῆς ὀλικῆς ἐργασίας ἡμῶν ἐν τῷ Συνεδρίῳ, μὲ ἀφῆκε καὶ ἐπέστρεψε πρὸς τὴν πάσχουσαν μητέρα του. Ἀνεχώρησε δὲ καὶ ὁ κ. Βράϊλας, θεωρῶν τὴν παρουσίαν του ἄσκοπον. Τὸ δ' ἑσπέρας παρὰ τῷ Πρεσβευτῇ τῆς Ἀγγλίας, παρουσιάσθην καὶ εἰς τὴν Λαίδυ Σαλισβουρῇ, ἣτις ἦν πρόην παιδαγωγός.

Τὴν δ' ἐπαύριον εἰς τὸ γεῦμα τοῦ Πρέσβεως τοῦ Βελγίου, πολὺς ἐγένετο λόγος περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν καταλήψεως τῆς Κύπρου, καὶ οἱ Γάλλοι καὶ Ἰταλοὶ πληρεξούσιοι, οὓς ἐκεῖ ἀπῆντησα, πολλὴν ἐξέφραζον δυσαρέσκειαν δι' αὐτήν.

Τὴν 29)11 Ἰουλίου προσεκλήθησαν εἰς μέγα Βασιλικὸν γεῦμα οἱ πληρεξούσιοι τοῦ Συνεδρίου, καὶ ἐν αὐτοῖς συμπεριελήφθημεν καὶ ὁ κ. Δελιγιάννης καὶ ἐγώ. Ἐκεῖ δέ τις τῶν συνδαιτυμόνων μοὶ εἶπεν, ὅτι ὁ Βίσμαρκ, ἀπαντῶν ἐν τῇ 18ῃ συνεδριάσει εἰς

τοὺς Ὀθωμανοὺς πληρεξουσίου, ἐνισταμένους κατὰ τοῦ ὑπὲρ Ἑλλάδος ΚΕ'. ἄρθρου τοῦ Πρωτοκόλλου, ἐχαρακτήρισεν αὐτό, ὡς «ἀπλὴν εὐχήν», καὶ οὐχὶ ὡς «ἀπόφασιν». Καὶ ὁ Γορτσακόφ, ὅτε, ἀπερχόμενον μετὰ τινος ἡμέρας (τῇ 3)15 Ἰουλίου), τὸν ἀπεχαιρέτισα, μοὶ εἶπε καὶ αὐτός, ὅτι ἰδανικὸν καὶ πλατωνικὸν μόνον ἦτο τὸ εἰς ἡμᾶς δῶρον τοῦ Συνεδρίου. Ἀλλὰ τῇ 5)17 Ἰουλίου ἐμάνθανον τηλεγραφικῶς ἐξ Ἀθηνῶν, ὅτι τὸ Ὑπουργεῖον ἡμῶν προσεκάλεσεν ἤδη τὴν Πύλην νὰ διορίσῃ τοὺς ὁροθέτας τῆς πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ τὸν κανονισμὸν τῶν ὁρίων ἀφορῶντος ἄρθρου. Ἐζήτησα δ' ἐγὼ παρὰ τοῦ Γερμανικοῦ Ὑπουργείου νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐνέργειαν ἡμῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ μετὰ τινος ἡμέρας ἐδηλώθη, ὅτι περὶ τούτου προὔκλήθη ἡ ἀπὸ κοινοῦ ἐνέργεια τῶν Δυνάμεων.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἐπίσκεψιν παρὰ τῷ Πρίγκηπι Γορτσακόφ, μοὶ διηγήθη οὗτος ὅτι, ὅτε ὁ κόμης Καποδίστριας ἀνεχώρει διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐπὶ γεύματος ἐν Παρισίοις τοῖς προεῖπεν ὅτι θὰ τὸν φονεύσωσι, καὶ προσέθηκεν ὅτι εὐχεται μόνον ἡ βολὴ νὰ τὸν εὕρῃ εἰς τὴν καρδίαν, ὅπερ καὶ ἀληθῶς ἐγένετο, ὅτε κακούργως ἐθανατώθη. Προσέτι δὲ μοὶ προσέθηκεν ὅτι, εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον εἶχεν εἰπῇ ὁ πατήρ του, ὅτι, ὅταν ἀναβῇ εἰς τὸν θρόνον, δὲν θὰ εὕρῃ πολλοὺς τοιούτους τιμίους ἄνδρας ὅποιος ἦν ὁ Καποδίστριας.

Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας, ἀπερχομένου τοῦ Πρέσβεως κ. Οὐβριλ εἰς Πειρούπολιν, ἔπεμψα τῷ Πρίγκηπι Γορτσακόφ ἀσπασμοὺς καὶ τῷ ἐμήνυσα ὅτι, ἂν ἀποδοθῇ καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας πλήρης δικαιοσύνη, θέλουσι παύσῃ αἱ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Σλαύων ἀντιζηλεῖαι.

Προκειμένου τότε νὰ συνομολογήσῃ ἡ Ἑλλὰς ἐξωτερικὸν δάνειον, ἀνέγνων εἰς ἐφημερίδας τῆς Βιέννης ἄρθρα κατ' αὐτῆς, ἐν οἷς ἐλέγετο, ὅτι δὲν ἐπλήρωνεν ὅτι ὥφειλεν εἰς τὰς Δυνάμεις· ἔσπευσα δ' ἀμέσως ν' ἀναιρέσω ταῦτα διὰ τῶν ἐφημερίδων τοῦ Βερολίνου.

Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον κακὴ μοὶ ἦλθεν εἶδησις ἐξ Ἀθηνῶν προοίμιον συμφορῶν, ὅτι ὁ υἱός μου Ἀριστείδης ἡσθένει, καὶ ἐφαίνετο ἔχων προσβεβλημένον τὸν πνεύμονα.

Ἄμα δὲ περατωθέντος τοῦ Συνεδρίου ἀνεχώρησε καὶ ὁ κ. Δελιγιάννης εἰς Παρίσια καὶ Λονδῖνον, καὶ εἶτα πάλιν, τῇ 17)29 Ἰουλίου, διῆλθε διὰ Βερολίνου, ἀπερχόμενος εἰς Πετρούπολιν, ἵνα εὐχαριστήσῃ αὐτοπροσώπως τὰς Μεγάλας Δυνάμεις διὰ τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἐπιδειχθεῖσαν αὐτῶν εὐμένειαν, ὅπερ ὁμως ὑπὸ πλείστων τῶν φίλων ἡμῶν ἐκρίθη ὡς ἄκαιρον καὶ ἀδέξιον, καθ' ὅσον οὐδὲν ἔτι ὀριστικὸν εἶχε γίνῃ ὑπὲρ αὐτῆς.

Τὴν αὐτὴν δ' ἐσπέραν τῆς πρώτης ἀναχωρήσεως τοῦ ἡμετέρου Ὑπουργοῦ, ἀπῆλθε καὶ ὁ ἐν Λονδίῳ Πρέσβυς τῆς Περσίας, Μαλκόλμ Χάν, ὅστις παρῆν ἐν Βερολίῳ ἐπὶ τοῦ Συνεδρίου, καίτοι μὴ μετασχὼν αὐτοῦ. Ὅτε δὲ τὸν ἐπεσκέφθην πρὸς ἀποχαιρετισμὸν διότι ἐδείχθη πάντοτε φιλικώτατος πρὸς ἐμέ, ἀφ' ὅτου εἵχομεν γνωρισθῇ ἐν Παρισίοις, μοὶ ὠμίλησεν, ἐν ἄλλοις, περὶ τῆς Ἑλληνοπερσικῆς συνθήκης, καί, ἀπορῶν, ὅτι, ἐν ᾧ αὐτὴ ἦν ἔργον ἐμὸν δὲν εἶχον τὸ Περσικὸν παράσημον τοῦ Λέοντος καὶ Ἡλίου, μοὶ εἶπεν ὅτι, ἅμα ἐπιστρέψας εἰς Τεχεράν, θὰ φροντίσῃ νὰ μοὶ σταλῇ ἡ μεγάλη ταινία αὐτοῦ. Καὶ ἐγὼ μὲν, θερμῶς εὐχαριστήσας διὰ τὴν ὅλως αὐτόματον φιλικήν του προαίρεσιν, τῷ εἶπον ὅτι οὐδεὶς λόγος ὑπῆρχε διὰ τοιαύτην ἀπονομὴν τιμῆς εἰς ἐμὲ μετὰ τοσούτων ἐτῶν παρέλευσιν. Ἀλλ' ἐκεῖνος ἐπέμεινεν ὅτι ἡ τοῦ χρόνου παρέλευσις ἐστὶ πρόσθετος αἰτία, ἵνα ἡ Περσία διορθώσῃ σήμερον ὅ,τι ἄλλοτε εἶχεν ἀτόπως παραμελήσῃ, διότι εἰς αὐτὴν ἦν γνωστὸν πόσους κόπους εἶχον ἐγὼ τότε καταβάλλῃ διὰ τὴν ὑπ' ἐμοῦ συνταχθεῖσαν καὶ ἐπὶ ὅλα ἔτη διαπραγματευθεῖσαν συνθήκην.

Εἰς ταῦτα δὲ τῷ ἀπήντησα ὅτι, ἀφ' οὗ ἔχει τὴν εὐγενῆ ταύτην προθυμίαν καὶ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ σύστασίς του δὲν θὰ ἔμενεν ἀτελεσφόρητος, τὸν παρεκάλουν, ἀντ' ἐμοῦ, νὰ συστήσῃ μᾶλλον τὸν ἐν Βερολίῳ ἐπιδημοῦντα ἡμέτερον Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν. Ὁ κ. Μάλκολμ Χάν ὁμως μοὶ παρετήρησεν ὅτι ἡ Περσία δὲν εἶχεν ἀφορμὴν νὰ δώσῃ παράσημα εἰς τὰ μέλη τοῦ Συνεδρίου, καὶ οὐδεμία ἀφορμὴ ὑπῆρχεν, ἵνα λάβῃ τοιοῦτο ὁ κ. Δελιγιάννης. Καὶ ἡ παρατήρησις μὲν αὕτη ἦτο λογικωτάτη, ἀλλ' ἐγὼ ἐπέμεινα, εἰπὼν ὅτι τοῦτο ἤθελον ἐγὼ θεωρήσῃ, ὡς φιλικὴν ἔνδειξιν ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεώς του πρὸς ἐμέ, διότι δὲν ἤθε-

λον νὰ ἐπέλθῃ τινὶ ἢ ὑπόνοια, ὅτι ἐπωφελήθην τῆς μετ' αὐτοῦ (τοῦ Πρέσβεως) σχέσεώς μου, ἵνα παρασημοφορηθῶ. Ἐνδοὺς τέλος εἰς τὰς παρακλήσεις μου ὁ Πέρσης μεγιστάν, ἐσημείωσεν εἰς τὸ χαρτοφυλάκιόν του, ὑπὸ τὸ ὄνομά μου, καὶ τὸ τοῦ κ. Δελιγιάννη, ὃ τῷ ἔδωκ' ἀκριβῶς, εἰπὼν μοι ὅτι, ἀφ' οὗ θέλω, θὰ ὑποβάλῃ καὶ αὐτό, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἐγγυᾶται περὶ τῆς ἐπιτυχίας.

Ἄμ' ἀποχαιρετίσας αὐτόν, ἀπῆλθον εἰς τὸ ἀπέναντι τοῦ ἐδικοῦ του κείμενον ξενοδοχεῖον, ἐν ᾧ κατῴκει ὁ ἡμέτερος, αὐθωρεὶ καὶ αὐτὸς ἀναχωρῶν, Ὑπουργός, καὶ τῷ εἶπον ὅτι, ὥς δῶρον διὰ τὴν ὁδοιπορίαν του, ἔρχομαι νὰ τῷ φέρω ἐν μέγα παράσημον ἢ καὶ τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ, καὶ τῷ διηγήθην τὰς παρὰ τῷ Μαλκὸλμ Χὰν ἐνεργείας μου. Ὁ δὲ μὲ ηὐχαρίστησε, λυπούμενος διότι δι' αὐτόν ἦνωχλήθην.

Καιρὸς ἱκανὸς παρῆλθε, καὶ εἶχον λησμονήσῃ τὴν ὑπόθεσιν, περὶ ἧς οὐδεὶς πλέον ἐγένετο λόγος, ὅτε, μίαν ἡμέραν, εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἐφημερίδας ἀνέγνων, ὅτι ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐτιμήθη διὰ τῆς Μεγάλης Ταινίας τοῦ Ἡλίου καὶ Λέοντος, Μοὶ ἐξήγησε δέ τις, δὲν ἠξεύρω ἂν ὀρθῶς, ὅτι ὁ κ. Δελιγιάννης, μὴ λησμονήσας, ὥς ἐγώ, τὴν ὑπόσχεσιν, ἐνήργησε διὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡμετέρας Πρεσβείας, ἵνα ἐκτελεσθῇ τὸ αὐτὸν ἀφορῶν μέρος.

Ἐπανελθὼν δ' εἰς Ἀθήνας ὁ κ. Δελιγιάννης, ἐγένετο δεκτὸς ἐν θριάμβῳ καὶ ὁ Βασιλεὺς τῷ ἀπένειμε τὸ παράσημον τῶν Ταξιαρχῶν.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν δὲ πάντων τῶν μετασχόντων τοῦ συνεδρίου, ἐπῆλθέ τις πολιτικὴ γαλήνη. Ἐπ' αὐτῆς δὲ, κατ' ἀρχὰς Αὐγούστου (ἔ. π.), ἐξέδραμον μετὰ τῆς ἀξιαγαπήτου οἰκογενείας τοῦ εὐφυοῦς ἀρχισυντάκτου τοῦ Kladeraddatsch καὶ φίλου μου Dohm, καὶ μετὰ διαφόρων ἄλλων τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διακρινομένων, ὥς τοῦ μυθιστοριογράφου Spielhagen, κτλ., εἰς τὸ περὶ τὴν 1 1/2 ὥραν ἀπέχον δασῶδες χωρίον Schildhorn, οὕτω καλούμενον καθ' ὑψηλὸν ἀκρωτήριον (Horn), προκύπτον εἰς τὸν ποταμὸν Havel, καὶ φέρον μνημεῖον μετ' ἀσπίδος (Schild), νεώτερον μὲν, ἀλλ' ἀνεγερθὲν κατ' ἀρχαίαν παράδοσιν, ὅτι δῆθεν

ἱππότης ποτέ τις, ρίψας ἐκεῖ τὴν ἀσπίδα του, ἐπήδησεν ἔφιππος ὑπὲρ τὸν ποταμὸν εἰς καταδίωξιν τῶν ἐχθρῶν. Ἐκεῖ δ' ἐδειπνήσαμεν, καὶ αἱ κυρίαι καὶ οἱ νέοι τῆς συνοδείας ἐπεδόθησαν εἰς διάφορα παίγνια εἰς τὰ δάση, καὶ εἰς χορὸν ἐν τῷ πολυφοιτῇ τῷ ξενοδοχείῳ μέχρι τῆς 1ης μετὰ τὸ μεσονύκτιον.

Τῇ 11)23 Αὐγούστου παρευρέθην ἐν Ποτσδάμη εἰς τοὺς μεγαλοπρεπεῖς γάμους τῆς Ἡγεμονίδος Μαρίας, πρωτοτόκου τοῦ Πρίγκηπος Φρειδερίκου Καρόλου, ἀνεψιοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος, μετὰ τοῦ ἤδη ὑπολεύκου ἀδελφοῦ τοῦ Βασιλέως τῆς Ὀλλανδίας καὶ τούτου προσελθόντος εἰς τὴν τελετήν. Ἦμην δέ, ὡς πάντες οἱ συνάδελφοί μου, ἐν στολῇ, καὶ μοὶ συνέβη δ' ἐπὶ τοῦ δείπνου, ἐφ' οὗ παρεκαθήμην παρὰ τῇ κυρίᾳ Budhard, γυναικὸς τοῦ Πρέσβεως τῆς Βαυαρίας, τὸ ἐξῆς ἀστεῖον. Ὅτε ἠγέρθην καὶ ἐμακρύνθην τῆς τραπέζης, ἀνεκάλυψα ὅτι εἶχον ἀπολέσῃ τὴν θήκην τοῦ ξίφους μου, βεβαίως ἔνεκα τῆς πιέσεως τῶν παρακαθημένων μοι. Μάτην ἐπέστρεψα ζητῶν αὐτήν, διότι, ἐν τῷ θορύβῳ τῶν ἀπειραρίθμων συνδαιτυμόνων, οὐδεὶς ὑπηρέτης ἢ ἄλλος ἤξευρε νὰ μ' εἰπῇ ποῦ παρεῖρθείη· ὥστε, καταβὰς εἰς τὰ Βασιλικά δωμάτια, ἐκρυπτόμην ὀπίσω τῶν ἄλλων, ἵνα μὴ φανῶ γυμνὸν ξίφος φέρον, ὥς ἂν ἐμελέτων ἔγκλημα, ἢ ἂν ἦλθον πόλεμον νὰ κηρύξω.

Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὁ κ. Hirschfeld, ἤδη καθηγητὴς ἐν Καινιγσβέργῃ, μοὶ ἔγραψεν ὅτι ἤρχισε τὴν εἰς Γερμανικοὺς στίχους μετάφρασιν τῶν Λ', ἢ καὶ ἀποσπασμάτων αὐτῶν, καὶ μοὶ ἔπεμψεν, ἐντὸς ὀλίγου, τὰ ἐκ τῆς πρώτης πράξεως, ἃ τάχιστα παρηκολούθησαν καὶ τὰ λοιπά. Ἀλλ' ἡ μετάφρασις πολὺ ἀπεῖχε τῆς ποθουμένης ἀκριβείας, καὶ ἔμεινεν ἀνέκδοτος, τὴν δὲ βραδύτερον ἐκδοθεῖσαν ἐξειργάσθην ἐγὼ αὐτός· μοὶ ἔγραψε δὲ καὶ ὁ κ. Αὐγ. Boltz, ὅτι μεταφράζει ἐμμέτρως τὸν Διονύσου πλοῦν, ὃν καὶ ἐξέδωκεν.

Ἐκ Βουκουρεστίου, λαβὼν ἐπιστολὴν παρὰ τινος κ. Δημητροπούλου, ζητοῦντος μοι ἄδειαν νὰ μεταφράσῃ τὸν Τάπαν εἰς τὸ Ρωμουνικόν, ἔδωκα προθύμως αὐτήν, καὶ μετὰ τινα χρόνον μοὶ ἐστάλη τὸ βιβλιάριον.

Ἐκ Καρλσρούης δ' ἔλαβον τὴν καθησυχαστικὴν εἶδησιν ὅτι ὁ Ὀθων ἀνέλαβε, καὶ ἔμελλε ν' ἀρχίσῃ πάλιν τὰς διακοπεῖσας σπουδὰς του.

Ἐν τούτοις καιρὸς ἦν πλέον ἢ περὶ Ἑλλάδος θεωρητικὴ μᾶλλον ἀπόφασις τοῦ Συνεδρίου νὰ ἐφαρμοσθῇ. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως, ἐπανειλημμένως προσκαλούμενοι, ἠρνοῦντο νὰ διορίσωσιν ὁροθέτας, δι' ὃ καὶ ἀδιάκοπος ἦν ἡ περὶ τούτου ἐνέργειά μου παρὰ τῷ Γερμανικῷ Ὑπουργείῳ, καὶ, συνεννοηθεὶς μετ' αὐτοῦ, ἔγραψα εἰς Ἀθήνας ν' ἀποταθῇ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὰς Δυνάμεις.

Συγχρόνως δ' ἔπεμψα, ἀλλὰ τοῦτο ἰδιωτικῶς, ἐκ νέου ἔκθεσιν περὶ τῆς ἀνάγκης καὶ τοῦ τρόπου ὀργανισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας προσέτι δὲ καὶ περὶ μεταρρυθμίσεως τοῦ ἀτόπου διατάξεις περιέχοντος ΧΝΖ' προξενικοῦ νόμου.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, διελθὼν διὰ τοῦ Schöneberg, λοφίσκου κειμένου κατὰ τὰ μεσημβρινὰ τῆς πόλεως, εἶδον ἐπ' αὐτοῦ ἐκτελουμένην ἐργασίαν ἀνάλογον πρὸς ἐκείνην, περὶ ἧς εἶχον ἀναγνώσῃ ἄλλοτε ἐν Chicago τῆς Ἀμερικῆς. Μνημεῖον εἶχεν ἰδρυθῇ ἐκεῖ, ὡς τρόπαιον τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου· ἀλλὰ, διελθὼν ποτὲ πρὸ αὐτοῦ ὁ Αὐτοκράτωρ, ἐξέφρασε τὴν λύπην του ὅτι αἱ περιοικοδομηθεῖσαι μεγάλαι οἰκίαι ἐκάλυπτον τὸ μνημεῖον, μὴ κείμενον ὅσον ἔπρεπεν ὑψηλῶς. Τοῦτο ἀκούσας εἰς ἀρχιτέκτων, ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ ὑψώσῃ αὐτό· καὶ τῷ ὄντι εἶδον τὸ ἔργον ἐν τῇ ἐκτελέσει του. Τρεῖς ὑδραυλικαὶ μηχαναί, ἐνεργοῦσαι ἐπὶ δοκῶν, αἵτινες ἐσύροντο ὑπὸ τὴν ἐπὶ ὑψηλῆς βάσεως καθημένην μαρμαρίνην πυραμίδα, τὴν ἔχουσαν βάρος 9 χιλιάδων κεντηναρίων, ὕψουν αὐτὴν βαθμηδόν, καὶ λίθοι παρενετίθεντο καὶ ὥκοδομοῦντο εἰς τὸ ὑπ' αὐτὴν κενούμενον, μέχρις οὗ ὑψώθη κατὰ 27 πόδας ὑψηλότερον, ἢ ὅτε τὸ πρῶτον ἠγέρθη, καὶ οὕτως ἤδη ἴσταται στερεά.

Ὁ Σεπτέμβριος τοῦ ἔτους τούτου μοὶ ἔφερεν ἀγγελίαν φοβερὰν, ἥτις συνέτριψε τὴν καρδίαν μου, βυθίσασα τὸν βίον μου εἰς σκότος πένθους, ἀφ' οὗ δὲν προώρισται πλέον ν' ἀνακύψῃ. Τῇ 1)13 τοῦ μηνὸς ἡ φιλότατή μου Ζωὴ ἀπέκτησε θυγατέρα, ἀλλὰ φεῦ! ἔδωκε ζωὴν εἰς αὐτὴν ἐπ' ἀπωλεία τῆς ἐδικῆς της.

Ἡ ἀγγελόμορφος ἐκείνη, καθαρὰ ὡς ἄγγελος καὶ ἔχουσα ἀγγέλου καρδίαν, μετὰ φοβεράν βάσανον, μετὰ συνεχῇ ἀγρυπνίαν, μετὰ παραφροσύνην προελθοῦσαν ἐκ πυρετοῦ τοῦ γάλακτος, ἀπεκοιμήθη τέλος τῇ 12)24, ὀλίγον μετὰ τὸ μεσονύκτιον, τὸν ὕπνον ἐπὶ γῆς τὸν αἰώνιον, ἵνα ἀναστῇ εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ἡ ἀπελπισία μου ἦν ἄνευ ὁρίων, καὶ μόνον πολὺ μετὰ ταῦτα ἠρώτησα ἑμαυτόν ἂν δὲν ἦν εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ ὅτι τὴν ἔλαβεν ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, εἰς ἣν λίαν πιθανῶς μόνον θλίψεις τῇ ἐπεφυλάττοντο. Ἐγραψα δὲ τῷ νίῳ μου Ἀλέξη εἰς Γενεύην νὰ εὔρη τρόπον τοῦ νὰ παρασκευάσῃ τὴν βαρέως ἀσθενοῦσαν μητέρα του πρὶν τῇ διακοινώσει τὴν φοβεράν ἀγγελίαν.

Τῇ δὲ 21)3 Ὀκτωβρίου μοὶ ἔγραψεν ὁ Ἀλέξης, ὅτι ἡ Καρολίνα, μαθοῦσα τὸ μέγα δυστύχημα, ἐπέρασεν ὀλεθρίαν νύκτα, ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον ὅτι ἦτον ἥσυχος, καὶ τοῦτο μοὶ ἐφάνη κάκιστος οἰωνὸς διὰ τὴν ὑγείαν της. Ἀφ' οὗ δὲ συνῆλθε, τότε βαθμηδὸν ἡ θλίψις της ἠΰξησεν. Ἐπεμψα δὲ τῷ Ἀλέξη, ἦν ἔλαβον παρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ κ. Bülow συλλυπητήριον ἐπιστολήν, διὰ νὰ τὴν δείξῃ εἰς τὴν μητέρα του. Κατὰ πάσας δὲ τὰς μετὰ ταῦτα ἡμέρας ἤμην ὅλως ἐκτὸς ἑμαυτοῦ. Καὶ ἀντιπερισπασμὸν μὲν τινα ἐζήτησε νὰ μοὶ φέρῃ ὁ κ. Hirschfeld, ἀναγινώσκων μοι τὴν μετάφρασιν τῶν Λ'. Ἀλλὰ δὲν εἶχον τὸν νοῦν ἱκανῶς ἐλεύθερον, ἵνα δυνηθῶ νὰ ἐκτιμήσω τὸν βαθμὸν τῆς ἀνακριβείας της.

Καθῆκον ὅμως ἔχων νὰ νικήσω ἑμαυτόν, διότι τὰς διανοητικὰς καὶ ὑλικὰς προσπαθείας μου ὄφειλον εἰς τῆς πατρίδος τὴν ὑπηρεσίαν, ἐζήτουν ἀντιπερισπασμούς, καὶ τῇ 24)6 Ὀκτωβρίου ἐπεσκέφθην ἐν τῷ ζωολογικῷ κήπῳ τινὰς ἐκεῖ ἐκτιθεμένους Νουβίους, οὓς εὔρον, οὐδὲ τόσον δυσμόρφους, οὐδὲ τόσον ἀγροίους ὅσον τοὺς ἐνόμιζον.

Τῇ 30 Σεπτ./12 Ὀκτ. ἦλθεν εἰς Βερολῖνον ὁ Βουλευτὴς κ. Ζηνόπουλος, ἀνὴρ νουνεχὴς καὶ λόγιος. Μοὶ ἐζήτησε δὲ νὰ ἴδῃ τὸν Βίσμαρκ καὶ συνδιαλεχθῇ μετ' αὐτοῦ, ἀλλὰ παρ' ἐμοῦ ἔμαθεν ὅτι ζητεῖ τ' ἀδύνατα. Ἰδὼν δὲ τὸ ἔγγραφον, δι' οὗ ὁ Δελιγιάννης μ' ἐπέπληττεν, ὡς γράψαντα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ὅτι αὐτὸς ἦτον ἐν Βερολίνῳ, τὸ κατέκρινεν αὐστηρῶς.

Τῇ 3)15 Ὀκτωβρίου ἦλθε πρὸς με κυρία ἄγνωστός μοι, εἰ καὶ πρὶν κατῴκει, ὥς μοι εἶπεν, ἐν ἀγνοίᾳ μου, εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν, εἰς ἣν καὶ ἐγὼ, ἡ κυρία Nordenholz, Ἑλληνίς, τὸ γένος Καλιγᾶ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, διατρίψασα δὲ πολλὰ ἔτη εἰς Μοντεβιδέον, ὅπου ὁ σύζυγός της ἦν Γεν. Πρόξενος τῆς Γερμανίας, καὶ ἐπανελθοῦσα πρὸ ὀλίγου εἰς τὴν Εὐρώπην, ἕνεκα τῆς πασχούσης ὑγείας της, καὶ διὰ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ υἱοῦ της. Δὲν εἶχε δὲ παντάπασι λησμονήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν, τὴν ὁμίλει ἔξ ἑναντίας μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ ὥς γυνὴ λογία, καὶ ἦλθεν ἵνα μὲ παρακαλέσῃ νὰ τὴν ἐγγράψω συνδρομητὴν εἰς Ἑλληνικὴν τινα ἐφημερίδα, ὅπερ καὶ προθύμως ἔπραξα. Μοὶ ἐφάνη δὲ λίαν συνετὴ κυρία, καὶ σπανίας ἀνατροφῆς, καὶ διὰ ζωγραφικῶν καὶ διὰ μουσικῶν προτερημάτων πλουσίως πεπροικισμένη.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἑσπερῶν τοῦ Ὀκτωβρίου, οἱ συνάδελφοί μου τοῦ Βελγίου καὶ τῆς Πορτογαλλίας (ὁ κ. Nothomb καὶ ὁ κόμης Ρίλβας), ἵνα μὲ διασκεδάσωσιν ἐν τῇ θλίψει μου, μ' ὠδήγησαν εἰς τὸ Ταχυδρομικὸν Μουσεῖον, ὃ πρὸ ὀλίγου εἶχε συστήσῃ ὁ ἀγγινοῦστατος Γεν. Διευθυντὴς τῶν Ταχυδρομείων κ. Στεφάν, καὶ ἐκεῖ, κατὰ πρῶτον εἶχον ἀφορμὴν νὰ γνωρίσω ἀκριβῶς, πλὴν τῶν τηλεφώνων, προσέτι καὶ τοὺς φωνογράφους, ὧν ὅμως ἡ ἐπιτυχία ἐφαίνετο προβληματική, καὶ τοὺς μικροφώνους, καταπλήξαντας ἡμᾶς, διότι εἰς τοιοῦτος, ἰστάμενος ἐν τῷ δωματίῳ, ἐν ᾧ ἡμεθα, ἤρκει, ἵνα ἀκούωμεν, χωρὶς οὐδόλως νὰ πλησιάζωμεν εἰς αὐτόν, ὅ,τι ἐλέγετο εἰς ἕτερον δωμάτιον, 170 μέτρα ἀπέχον, καὶ εἰς ἄλλον ὄροφον κείμενον. Τότε ἔτι εἶχεν ἡ Πρωσσία 270 τηλεφωνικοὺς σταθμούς, ὅπερ πολὺ ἐνομίζετο, ἐνῶ σήμερον μετροῦνται κατὰ χιλιάδας.

Τῇ 10)22 Ὀκτωβρίου ἠναγκάσθην νὰ μεταβῶ εἰς Ποτσδάμην, ἵνα ἐγκαταστήσω ἐκεῖ τὴν πρεσβυτέραν ἀνεψιὰν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κερκύρας, διότι, ὑπερβᾶσα τὴν ὠρισμένην ἡλικίαν, δὲν ἐπειρέπετο νὰ μένῃ περαιτέρω ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ σχολείῳ, εἰς ὃ, κατ' ἀρχάς, εἶχε γίνῃ δεκτὴ. Ἐπέτυχον δὲ νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸ Ἄσυλον, τὸ ὑπὸ Φρειδερίκου τοῦ Β'. ἰδρυθὲν πρὸς ἀνατροφὴν 12 θυγατέρων ἐπισήμων ἀποθανόντων στρατιωτικῶν, διευθυνόμενον ὑπὸ

τῆς σεβασμίας κυρίας Κάμπε, ἐγγόνου τοῦ συγγραφέως τοῦ Ῥοβινσῶνος. Ἐλυπούμην δὲ βλέπων τὸν κίνδυνον, ὃν διέτρεχον ἀμφοτέραι αἱ ἀδελφαὶ νὰ λησμονήσωσι τὴν γλῶσσάν των, καὶ αὐτὴν τὴν πατρίδα των. Εἶχον δὲ νὰ ὑπερνικήσωσι καὶ τὴν δυσκολίαν τοῦ ν' ἀντικαταστήσωσι τὴν Ἑλληνικὴν των ἀνατροφὴν διὰ Γερμανικῆς.

Κατὰ ταύτας τὰς ἡμέρας ἐνέκνυσα ἐπ' ὀλίγον, καὶ τοῦτο πρὸς διασκέδασιν τῶν κατατρυχόντων με αἰσθημάτων, εἰς τὴν μελέτην, τῆς ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς τῆς Σανσκριτικῆς γλώσσης, ἀλλὰ διεκόπην, λαβὼν τῇ 16)28 διαταγὴν παρὰ τοῦ Ὑπουργείου νὰ μεταβῶ εἰς Γλυκσβούργην, τὴν ὑπὸ τῆς Γερμανίας κατεχομένην πρὶν Δανικὴν πόλιν, ἵνα παραστῶ εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ Δουκὸς θείου τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως. Συνεννοηθεῖς, ἐπομένως, τηλεγραφικῶς μετὰ τοῦ Αὐλάρχου αὐτοῦ κ. Buchwald, τὴν ἐπιούσαν εἰς τὰς 11 τῆς νυκτὸς ἀπῆλθον, καὶ ἀφίχθην δι' Ἀμβούργου, Ἀλτόνης καὶ Ρενσβουργ, μίαν ὥραν πρὸ τῆς μεσημβρίας εἰς τὴν παραθαλασσίαν πόλιν Φλενσβούργην. Ἐνταῦθα δ' ἔμεινα διὰ πάσης τῆς ἡμέρας, ἀναγγεῖλας τηλεγραφικῶς τὴν ἀφίξίν μου εἰς τὸν Αὐλάρχην, καὶ τὴν ἐπομένην ἡμέραν, δι' ἀτμοπλοίου, ἔπλευσα ἐπὶ 10 λεπτὰ πρὸς τὴν ἔξοδον τοῦ κόλπου, ὅπου, πρὸς τὰ δεξία, αἴρονται οἱ λόφοι τοῦ Glücksburg. Περιβάλλεται δὲ πᾶς ὁ κόλπος ὑπὸ καταφύτων καὶ γραφικῶν ὑψωμάτων, καὶ ἡ θάλασσα ἦν, ὅτε τὴν διεπλέομεν, ἐντελῶς γαληνιαία καὶ γλαυκὴ, ὥς ἡ Ἑλληνική. Ἐπὶ τοῦ πλοῦ δὲ συνοδοιπόρον εἶχον τὸν Δήμαρχον τοῦ Elensburg, ὅστις, καίτοι Γερμανικῆς ἤδη πόλεως προστατῶν, μοὶ διηγεῖτο, ὅμως, ὅτι οἱ κάτοικοι ἦσαν πάντες εἰς τὴν Δανίαν ἀφωσιωμένοι, εἰ καὶ ἡ Γερμανικὴ Κυβέρνησις προσεπάθει παντὶ σθένει νὰ ἐκγερμανίσῃ τὴν χώραν καὶ τὰ σχολεῖα. Δυσηρέστησε δι' οὐκ ὀλίγον προσέτι, τοὺς φόρους αὐξήσασα.

Εἰς τοῦ Glücksburg τὴν παραλίαν, ὅπου ἐγείρεται λαμπρὸν κατάστημα λουτρῶν καὶ ξενοδοχεῖον, μὲ περιέμενε δουκικὴ ἄμαξα, ἐφ' ἧς, ἐπὶ ἓν τέταρτον διὰ δασῶν διοχούμενος, ἀνέβην εἰς τὸ ἀρχαῖον μέγαρον, ἀποτελοῦν μέγα τετράγωνον, οὗ ἐκάστη πλευρὰ σύγκειται ἐκ τριῶν ἀλλήλαις συγκεκολλημένων οἰκιῶν ὀξυορόφων

αἱ δὲ τέσσαρες γωνίαι ἔχουσι τέσσαρας μεγάλους στρογγύλους πύργους προέχοντας. Ἰσταται δὲ πᾶσα ἡ περίεργος οἰκοδομὴ ἐπὶ ἀκρωτηρίου, προέχοντος εἰς τεχνητὴν λίμνην, εἰς ἣν καὶ καθέτως βυθίζεται ἡ μία τῶν πλευρῶν αὐτοῦ.

Ἐνταῦθα, ὑποδεχθεὶς με ὁ Αὐλάρχης, με ὠδήγησεν εἰς ἓν παράρτημα τοῦ Ἀνακτόρου, Cavalierhaus καλούμενον, τὸ εἰς κατοικίαν μου προσδιορισθέν. Ἐκεῖ ὁ πρῶτος τῶν δοθέντων μοι ὑπηρετῶν μοὶ διηγήθη ὅτι εἶχε τὴν τιμὴν νὰ γνωρίζῃ τὸν ἡμέτερον Βασιλέα, καὶ αὐτὸς εἶχεν ἐκλέξῃ τοὺς Δανοὺς ὑπηρέτας, οἵτινες ἠκολούθησαν τὴν Α. Μ., ὅτε τὸ πρῶτον ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀμα δ' ἐνδυθεὶς καὶ ἐξελθὼν τῶν δωματίων μου, ἀπῆντησα τὸν Πρίγκηπα Γουλιέλμον, ἀδελφὸν τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας, ὅστις, περιποιητικώτατος, με συμπαρέλαβεν εἰς τὸν κῆπον καὶ με παρουσίασεν εἰς τοὺς ἀδελφούς του, τὸν Ἰωάννην, ὅστις ὑπῆρξε ποτὲ καὶ Ἀντιβασιλεὺς ἐν Ἑλλάδι, καὶ τὸν Ἰούλιον, καὶ εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Φρειδερίκου, ἀνεψιοὺς πρὸς γυναῖκας τοῦ ἀποβιώσαντος.

Εἶτα δὲ μετενδυθεὶς ὥς πρὸς ἐπίσκεψιν, παρουσιάσθην ὑπὸ τοῦ Αὐλάρχου εἰς τὴν Μεγάλην Κυρίαν, κ. Λιβινσούν, καὶ εἶτα, ὑπὸ μιᾶς τῶν κυριῶν τῆς Τιμῆς εἰσῆχθην εἰς τῆς χηρευσάσης Μεγάλης Δουκίσσης. Ἦν δ' αὕτη γραία μικρόσωμος καὶ ξηρά, δυστυχῶς δὲ τοσοῦτον ἐντελῶς κωφή, ὥστε ὅτε ἐγὼ τῇ ὠμίλουν περὶ τοῦ ἀποβιώσαντος Μεγάλου Δουκός, ἐνόμιζεν ὅτι ἔλεγόν τι περὶ τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως, καὶ μοὶ ἀπεκρίνετο ὅτι τὸν ἐγνώρισε βρέφος καὶ τὸν ἔφερε πολλάκις εἰς τὰ γόνατά της, καὶ τ' ἀνάπαλιν, ὅταν τῇ ὠμίλουν περὶ τοῦ Βασιλέως ἡμῶν, ἐβεβαίουν ὅτι ὁ θάνατός του ἦν αἰωνία θλίψις διὰ τὴν καρδίαν της, καὶ δυστύχημα μέγα δι' ὅλον τὸν λαόν του, ὅστις πολὺ τὸν ἠγάπα. Ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἐφοβήθην μὴ αἱ κωμικαὶ αὗται παρεννοήσεις με παρασύρῳσιν εἰς ἔκρηξιν γέλωτος, ἀτοπωτάτην ἐν γένει, μάλιστα δὲ κατ' ἐκείνας τὰς ὥρας τοῦ πένθους. Ἀλλ' ἐπειδὴ ταχέως περιβλεψάμενος, εἶδον ὅτι οὐδ' Ὑπασπιστής, οὐδὲ Κυρία τις τῆς Τιμῆς παρῆν, ὅπως μᾶς ἀκούῃ, καθυσήχασα, καὶ ἐπὶ πολὺ ἔτι

ἐξηκολούθησεν ὁ διάλογος, ἀδιάφορον πῶς. Μοὶ ἔδειξε δ' ἡ σεβαστὴ χήρα, καὶ τὴν φωτογραφίαν τοῦ ἀποβιώσαντος.

Πάντῃ δὲ διάφορος ἦν ἡ ἐν τῷ παρακειμένῳ δωματίῳ παρουσιάσις μου εἰς τὴν Πριγκήπισαν Λουίζαν, ἀδελφὴν τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας, ἡγεμονίδα νοημονεστάτην καὶ λίαν εὐάρεστον, ὥς ἦσαν καὶ αἱ ἐπίσης παροῦσαι θυγατέρες της, ὧν ἡ πρεσβυτέρα μοὶ εἶπεν ὅτι διέτριψεν ἐπὶ ἕξ μῆνας εἰς τὴν Ἑλλάδα, αἱ δὲ δύο νεώτεραι ἦσαν ἐξόχως ὥραϊαι. Συνδιελέχθην δὲ διὰ μακρῶν μετὰ τῆς Πριγκηπίσσης, ἰδίως περὶ Ἀγγλῶν, ὧν ὥς Δανίς, κατηγόρει τὴν διπροσωπίαν. Μαθοῦσα δὲ τὸ δεινὸν τραῦμα, ὃ εἶχον ὑποστῆ διὰ τῆς στερήσεως τῆς φιλότατης Ζωῆς μου, μοὶ ὠμίλησε μετὰ πλείστης συμπαθείας περὶ τούτου, καὶ ἰδοῦσα, ἦν πάντοτε ἔφερον ἐπ' ἐμοῦ φωτογραφίαν τῆς μακαρίτιδος, εὗρεν αὐτὴν ὥραιοτάτην.

Μετὰ τὰς παρουσιάσεις δέ, ἐξελθὼν μόνος εἰς περίπατον, ἵνα ἰδῶ τὴν ὥραϊαν περιστοιχοῦσαν ἡμᾶς φύσιν, ἀπήντησα τοὺς Πρίγκηπας ἀδελφοὺς τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας, ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τοῦ ἐδικοῦ των περιπάτου, καὶ τότε ὁ Πρίγκηψ Ἰωάννης, ἀποχωρισθεὶς ἀπὸ τῶν λοιπῶν, μὲ συνώδευσε καὶ μὲ περιέφερεν εἰς τὰς μᾶλλον ἀξιοθεάτους τῶν θέσεων ὑπὲρ τὴν μίαν ὥραν, ἐφ' ἧς μέγιστον μοὶ ἐξέφρασεν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, εἰπὼν μοι ὅτι καὶ ἀναγινώσκει τακτικῶς τὰς Ἑλληνικὰς ἐφημερίδας διὰ τοῦ ἐλληνομαθοῦς καθηγητοῦ Πίου, τοῦ γαμβροῦ τοῦ Κόμητος Σποννέκ.

Ὅτε δ' ἐπέστρεψα εἰς τὰ δωματίά μου, ἦλθον εἰς ἐπίσκεψίν μου οἱ δύο ἕτεροι Πρίγκηπες, ὁ Γουλιέλμος καὶ ὁ Ἰούλιος, καὶ παρ' αὐτῶν ἤκουσα ὅτι ὁ Κουμουνδοῦρος, μειονοψηφίσας κατὰ 3 ψήφους εἰς τὸ ζήτημα τῶν Ἐφένδρων, ἔδωκε τὴν παραίτησίν του.

Εἰς δὲ τὸ γεῦμα, ὅπου παρουσιάσθην φέρων φράκον, ἡ Ἀρχιδούκισσα, ὥς πενθοῦσα, δὲν παρευρέθη, ἀλλὰ μόνον ἄνδρες παρεκάθησαν, πάντες οἱ Πρίγκηπες, καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ὁλδεμβούργου καὶ τῆς Ἑσσης. Ἐκεῖ ὁ Πρίγκηψ Ἰωάννης, παρ' ᾧ ἔκαθήμην, μοὶ διηγήθη τὸ περίεργον, ὅτι ὁ γλύπτης Κόσσος ἐν

Ἀθήναις ἐπώλησέ ποτε τὴν προτομὴν Πρίγκηπος Εὐρωπαίου, ὥς παριστῶσαν τὸν ποτὲ ἡγεμόνα τῆς Μολδαυίας Μιχ. Σοῦτσον

Τῇ ἐπιούσῃ δέ, 20 Ὀκτ. (1 Νοεμβρίου), κατὰ τὴν μεσημβρίαν, παρεκαθήσαμεν, ἢ μᾶλλον ὄρθιοι παρέστημεν, πάντες ἐν στολῇ, εἰς τὸ πρόγευμα εἰς μεγίστην τράπεζαν ἐν τῷ δευτέρῳ ὀρόφῳ τῶν μεγάρων. Ἦν δὲ τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῶν, οὐχ ἥττον ἀρχαϊκῶς παράδοξον ἢ τὸ ἐξωτερικόν, ἔχον ταπεινοτάτας τὰς ὀροφάς, καὶ μάλιστα εἰς τὸν πρῶτον ὀροφον, συνισταμένας ἐκ τόξων γοιθικῶς ὀξυτημάτων, καὶ κατιόντων οὕτως, ὥστε ἀνὴρ ὑψηλοῦ ἀναστήματος σχεδὸν ἤγγιζεν αὐτὰ διὰ τῆς κεφαλῆς. Ἐπὶ τοῦ προγεύματος δὲ παρουσιάσθην εἰς τὸν Πρίγκηπα τῆς Ἑσσης, ἐξάδελφον τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως, καὶ ἐγνώρισα τοὺς λοιποὺς ἀπεσταλμένους, ἐν ἄλλοις καὶ τινὰ κ. Johnson, γράφοντα καὶ ὁμιλοῦντα τὴν Ἑλληνικὴν, διότι ἦν τρία ἔτη ἐν Σέρραϊς διδάσκαλος ὑπὸ τὸν Μαρούλην, τὸν ἀγυρτικῶς θελήσαντα νὰ πείσῃ τινὰς ὅτι τοὺς Ἑλληνας θὰ μετέπειθεν εἰς τὸ δόγμα τῶν Διαμαρτυρομένων.

Ἀπὸ τοῦ προγεύματος δὲ μετέβημεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὴν νεκρώσιμον τελετὴν. Μοὶ ἐδόθη δ' εἰς αὐτὴν θέσις ὀπίσω τῆς Μεγάλης Δουκίσσης, καὶ δύο ἀπηγγέλθησαν ἐπικήδαιοι λόγοι, μεθ' οὓς συνωδεύσαμεν τὸν νεκρὸν ἐπὶ μακρᾷ ὁδοῦ διὰ λόφων μέχρι τοῦ νεκροταφείου, ὅπου καὶ τρίτος ἐξεφωνήθη λόγος, οὗτος ἀληθῶς εὐγλωττος, καὶ μεγάλην ἐμποιήσας ἐντύπωσιν εἰς τὸν πολυάριθμον περιϋστάμενον λαόν, φαινόμενον ὅτι υἱκὴν ἔτρεφε ἀγάπην πρὸς τὸν ἀποβιώσαντα.

Ἄμα δ' ἐπανελθὼν εἰς τὰ δωμάτιά μου, ἔσπευσα νὰ τηλεγραφήσω τῷ Βασιλεῖ περὶ τῆς τελετῆς, καὶ προὔτιθέμεν ν' ἀπέλθω ἀμέσως· ἀλλὰ προσεκλήθην νὰ μείνω καὶ τὴν νύκτα ἐκείνην καὶ νὰ παρακαθήσω αὐθις εἰς τὸ ἡγεμονικὸν γεῦμα κατὰ τὰς 5. Εἰς τὴν τράπεζαν τότε διὰ μακρῶν συνδιελέχθην μετὰ τοῦ ἐν τῷ Πρωσικῷ Στρατῷ ὑπηρετοῦντος πρωτοτόκου υἱοῦ τοῦ Πρίγκηπος Φρειδερίκου. Παρεκάθητο δὲ ἀπέναντί μου καὶ εἰς χωρικός, δήμαρχος ἐνὸς τῶν παρακειμένων χωρίων, καὶ εἶδον τοὺς Πρίγ-

κηπας σχετικώτατα καὶ φιλοφρονέστατα μετ' αὐτοῦ ὁμιλοῦντας. Ὡς δὲ μοὶ εἶπεν ὁ πρίγκηψ Ἰωάννης, ἦν ἀνὴρ νουνεχέστατος.

Μετὰ τὸ γεῦμα μ' ἐδέχθησαν αὐθις ἡ Μεγάλη Δούκισσα καὶ ἡ Πριγκήπισσα Λουΐζα μετὰ τῶν θυγατέρων της, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, κατὰ τὰς 6 $\frac{1}{2}$ τὸ πρωῒ, διὰ Δουκικῆς πάλιν ἀμάξης, ἀνεχώρησα διὰ ξηρᾶς εἰς Φλένσβουργ, ὅθεν ἐπανῆλθον εἰς Βερολῖνον.

Ἐκεῖ, κακῶς εὗρον ἔχοντα τὰ περὶ τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ἐγὼ μὲν εἶχον προτείνῃ, συνεπεία τῆς ἀποφάσεως τοῦ Συνεδρίου, νὰ προστεθῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἡπείρου πάντα τὰ ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ Πίνδου, ὥς τὰ ὕδατα ῥέουσιν· ἡ δ' ἐγκαταστᾶσα ἐπιτροπὴ πρὸς ὁρισμὸν τῶν ὁρίων μᾶς ἐχορήγει καὶ τὰ Ἰωάννινα. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως, ὥς πάντες οἱ συνάδελφοί μου μοὶ εἶπον, ἡρνοῦντο ὅτι τὸ Συνέδριον ἐξέφρασεν ἄλλο τι ἢ ἀπλὴν εὐχὴν, οὐδόλως ὑποχρεωτικήν, καὶ ὁ Barthélemy de St Hilaire ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῶν Τούρκων, ὥς πρὸς τὴν Ἡπειρον.

Συγχρόνως ἐπιστολαὶ ἐξ Ἑλβετίας μοὶ ἔλεγον ἐπίφοβον τὴν κατάστασιν τῆς ὑγείας τῆς φιλτάτης συζύγου μου. Μᾶλλον δ' ἐνθαῤῥουντικαὶ ἦσαν αἱ ἐξ Ἀθηνῶν περὶ τοῦ υἱοῦ μου Ἀριστείδου, οὗ, κατ' ἱατρικὰς διαγνώσεις, ἔλεγον τὸν στόμαχον μόνον πάσχοντα. Ἀλλὰ τῇ 1/13 Νοεμβρίου νέος ἐπέσκηψε κεραυνὸς ἐπ' ἐμέ, ὥς ἂν ἡ τύχη πᾶσαν ἤθελε νὰ ἐξαντλήσῃ τὴν αὐστηρότητα αὐτῆς ἐπ' ἐμέ. Ἡ κ. Κοτσεβου, καλέσασά με παρ' αὐτῇ, μοὶ εἶπεν ὅτι κακὰς εἶχεν εἰδήσεις περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ὑγείας τοῦ Ἀριστείδου· μετὰ μεσημβρίαν δ' ἐλθοῦσα πρὸς με, μοὶ ἀνήγγειλε τὸ φοβερὸν καὶ ἀπαίσιον, ὅτι ὁ ἀγαπητός μου υἱός, ὁ θάλλων εἰς νεότητα, ὁ διὰ τῶν γνώσεων, τῆς πείρας, τοῦ χαρακτῆρος του ἱκανὸς νὰ τιμήσῃ καὶ ὑπερτάτως ὠφελήσῃ τὴν πατρίδα του, ἀπεβίωσεν ἐκ συνεπειῶν στηθικῆς ἀσθενείας, ἥτις τὸν εἶχε προσβάλλῃ ἐπὶ τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου. Οὕτως οἱ νεαροί, οἱ ἀνθοῦντες βλαστοί, ὁ Ἀριστείδης, ἡ Ζωή, ὁ Αἰμύλιος, καὶ πρὸ ἐκείνων τὰ πλήρη ἐλπίδων ἀναφυόμενα γλυκύτητα παιδία, ὁ Ἀριστίων καὶ ὁ Χαρικλῆς, ἔπесαν ὑπὸ τὸ ἀπηνὲς δρέπανον τοῦ θανάτου, ἐν ᾧ ἔμενον ἐγώ, ὁ κορμός, ὁ ἐξαντλημένος

καὶ κατεσκληκώς. Ἐπιστολαὶ δὲ τέσσαρας ἡμέρας πρὸ τοῦ ἐπιδύνου συμβάντος γεγραμμέναι, ὥς ὅμως ἔλαβον μετὰ τὴν ἀγγελίαν αὐτοῦ, ἦσαν γεγραμμέναι εἰς ὕψος παρήγορον, λέγουσαι αὐτὸν ἀπύρετον, καὶ πάντα τὰ συμπτώματα ὅτι ἦσαν εἰς ὕφεσιν, οὐχ ἦττον ὅμως ὅτι κακὴ ἦν ἡ κατάστασις τῶν πνευμόνων. Ἐλαβον συγχρόνως δὲ καὶ τηλεγράφημα συλλυπητήριον τοῦ Βασιλέως.

Ἐκ Γενεύης δὲ μοὶ ἀνηγγέλθη τῇ 5)17 ὅτι ἡ Καρολίνα, μαθοῦσα τὴν συμφορὰν, τὴν ἤκουσε μετὰ γενναιότητος, ὥς μοὶ ἔγραφον, κατ' ἐμὲ δὲ μετὰ τινος οὐδὲν καλὸν οἰωνιζομένης ἀμβλύτητος τοῦ ἰσχυρῶς προσβεβλημένου ζωϊκοῦ συστήματος, καὶ μετὰ τῆς φαιδρότητος, ἦν πιθανῶς τῇ ἐνέπνεεν ἡ ἐνδόμυχος πεποίθησις, ὅτι ὁ χωρισμός της ἀπὸ τοῦ φιλτάτου υἱοῦ μακρὸς δὲν θὰ ἦτον, εἰ καὶ ὁ ἱατρὸς διΐσχυρίζετο ὅτι εὗρισκε βελτίωσιν εἰς τὴν κατάστασίν της. Εἰς τὰς ἀπέλπιδας ταύτας στιγμὰς ἠθέλησα νὰ σπεύσω πλησίον της, ἵνα ἐνώσωμεν τὰ δάκρυα ἡμῶν, καὶ προσπαθήσω νὰ τῇ φέρω καὶ νὰ εὔρω παρηγορίαν, δι' ὃ ἐζήτησα ἐπανειλημμένως καὶ τηλεγραφικῶς παρὰ τοῦ Ὑπουργείου ἄδειαν τριῶν ἐβδομάδων, ἀλλ' ἔμεινα ἄνευ ἀπαντήσεως.

Τέλος μοὶ ἐτηλεγραφήθη ἡ ἄδεια, αὐθημερὸν δ' ἀπῆλθον τῆς 10)22 Νοεμβρίου, καὶ τῇ ἐπιούσῃ, διαμείνας τινὰς ὥρας ἐν Καρλσρούῃ παρὰ τῷ Ὁθωνί, διενυκτέρευσα εἰς Βασιλείαν (ξενοδοχεῖον Schneider), διότι οἱ Ἑλβετικοὶ σιδηρόδρομοι τότε τὴν νύκτα ἐσχόλαζον, καὶ τῇ 12)24, ἡμέρα Κυριακῇ, περὶ τὰς 3 ἀφίχθην εἰς Γενεύην, ὅπου ὁ υἱός μου Ἀλέξης μ' ἐδέχθη εἰς τὸν σταθμόν, ἐν βαθείᾳ, ὥς εἰκός, θλίψει καὶ κατηφείᾳ. Περὶ τὰς 4 ἐνηγκαλίσθην τὴν φιλτάτην μου Καρολίναν, ἁγίαν μάρτυρα σωματικῶν ἀλγηδόνων καὶ ψυχικῆς καρτερίας, καὶ ἀφ' οὗ ἐξῆλθον τοῦωματίου, τότε ἐρῶρευσαν θερμὰ καὶ ἄφθονα τὰ δάκρυα, ἃ πλησίον της ἐπροσπάθουν νὰ συνέχω.

Ἡ καρδία μου ἦν βαθέως ἐσπαραγμένη. Τὴν Καρολίναν ἐδυνάμην σπανίως νὰ βλέπω, διότι, ἐξ ἀδυναμίας, διετέλει εἰς διαρκῇ σχεδὸν κατάστασιν ὑπνηλότητος μόνην τῶν πόνων της

ἀνακούφισιν. Ὅσακις δ' εἰσηρχόμεν ἢ ὄψις της, ὥς κηροῦ ὠχρά, μ' ἐβύθιζεν εἰς ἀπελπισίαν.

Ὁ υἱός μου Ἀλέξης, προσπαθῶν νὰ διασκεδάξῃ τὴν λύπην μου, μὲ περιέφερεν εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως, παρὰ τὴν λίμνην καὶ τὸν Ῥοδανόν· τὰ δὲ κοράσια μὲ ὠδήγησαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, εἰς ὃ, κείμενον ἀπέναντι τῆς οἰκίας ἡμῶν, ἐφοίτων, ὥς καὶ ἄλλαι νεάνιδες, καὶ ἤκουον μαθήματα Φυσικῆς καὶ ἄλλα. Ἐντὸς αὐτοῦ, ἐπὶ δύο ἑσπέρας, εἰς δημοσίας συνεδριάσεις, ὠμίλησεν ὁ κ. Jaillard, ὃν εἶχον γνωρίσῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει, εὐγλώττως περὶ Τούρκων, Κωνσταντινουπόλεως καὶ Βυζαντινῶν μνημείων. Ἐπεσκέφθην δὲ καὶ τὸν ἐν Γενεύῃ τότε μετὰ τῆς οἰκογενείας του οἰκοῦντα κ. Ἰ. Περβάνογλου, ὅστις ἔγραφε, καὶ ὥς μοι εἶπε, προὔτίθετο νὰ ἐξακολουθήσῃ γράφων γερμανιστὶ τραγωδίας, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺν ἀπέστη τῆς ἐργασίας ταύτης. Προσέτι ὠδηγήθην καὶ πρὸς τὴν κ. Rapin, σύζυγον ἱατροῦ, καὶ κόρην της κυρίας Monnier, ἀδελφῆς τοῦ Κωνστ. Παπαῤῥηγοπούλου, τῆς φιλτάτης φίλης τῆς ἀδελφῆς μου Εὐφροσύνης. Ἐπανεῖδον δὲ καὶ τὸν κ. Bethan, ὅστις εἶχεν ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥς γραμματεὺς ἰδιαίτερος τοῦ Κυβερνήτου Καποδιστρίου. Εἰς ἐπίσκεψιν δὲ τῶν θυγατέρων μου εἶδον ἐλθοῦσαν τὴν νέαν Ἀμερικανὴν φίλην των Σαρίτταν Hale, χωρὶς νὰ προῖδῶ πόσον μετὰ ταῦτα ἡ τύχη ἐπρόκειτο νὰ τὴν προσαρτίσῃ εἰς ἡμᾶς. Ἐτέραν δ' ἑσπέραν, τῇ 17)29, μὲ ὠδήγησαν εἰς συνεδρίασιν τοῦ Συλλόγου, ὃν, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ υἱοῦ μου Ἀλέξη, συνεκρότουν οἱ ἐν Γενεύῃ σπουδάζοντες οὐκ εὐάριθμοι Ἕλληνες, καὶ εἰς αὐτὸν ἀνέγνω ὁ Περβάνογλος πραγματείαν περὶ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ, καὶ ὁ Θεοφιλάτος ποιήματα τοῦ Ἀχιλ. Παράσχου. Ἡναγκάσθην δὲ καὶ ἐγώ, λαβὼν τὸν λόγον, νὰ προσφωνήσω τοὺς συνελθόντας καὶ νὰ τοῖς ἀποτείνω τινὰς παραινέσεις· μεθ' ὃ μ' ἐξελέξαντο καὶ ἐπίτιμον μέλος.

Μ' ἔφεραν δὲ τὰ τέκνα καὶ οἱ φίλοι μου, πρὸς διάχυσιν, καὶ εἰς τὴν Βιβλιοθήκην καὶ τὸ Μουσεῖον, ἀλλὰ μόλις εἶχον δύναμιν νὰ ἰδῶ, καὶ ἐννοήσω ὅ,τι ἔβλεπον.

Ἡ καρδία καὶ ὁ νοῦς μου ἦσαν ἀλλαχοῦ, ἦσαν παρὰ τῇ φι-
 τάτῃ συζύγῳ μου, ἥτις, ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ὑπνηλότητα βε-
 βυθισμένη, ὅταν ἤνοιγε τοὺς ὀφθαλμοὺς μᾶς ἔλεγεν «Ἀφετέ με
 νὰ κοιμηθῶ. Δὲν θέλω νὰ φάγω». Καὶ τῷ ὄντι, σχεδὸν μόνον
 διὰ γάλακτος ἐτρέφετο, καὶ αὐτὸ κατὰ παράκλησιν μόνον ἡμῶν
 ἐλάμβανε. Μοὶ εἶπε δέ ποτε, ὅτι ὁ ἱατρὸς τῇ δίδει ἐλπίδας, λέγων
 ὅτι τὸ πάθος βαθμηδὸν ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ προβαίνει εἰς τὰ ἔξω,
 ὅτε ἔσται θεραπεύσιμον· ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως τὴν ἔπειθεν. Ἐν
 μιᾷ τῶν νυκτῶν (15)27) τὴν εἶδον κατ' ὄναρ ἐντελῶς ἰαθεῖσαν,
 καὶ ὅτε τῇ τὸ εἶπον τὴν ἐπαύριον, μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι τοῦτο δηλοῖ
 ἐγγίζουσιν τὴν μόνην δυνατὴν ἴασιν· εἰς τὸν Ἀλέξην δ' εἶπεν,
 ὅταν ἔλθωσι τὰ χρήματα τὰ μηνιαίως στελλόμενα ἐξ Ἀθηνῶν,
 νὰ μὴ λησμονήσῃ ν' ἀγοράσῃ διὰ τὰς ἀδελφάς του τὸ ὥρολόγιον,
 ὃ ταῖς εἶχεν ὑποσχεθῇ, διότι ἡ ἰδία δὲν θὰ ὑπῆρχε πλέον διὰ νὰ
 ἐκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσίν της. Παρ' ἐμοὶ δέ, μετὰ τρεῖς ἡμέρας
 ἀκόμη, ἐπέμεινε ν' ἀγοράσω νέον ἐπανωφόριον, ὃ καὶ παρήγ-
 γειλα, ἵνα τὴν εὐχαριστήσω, καὶ μοὶ ἔδωκεν ἀκριβῶς τὰς διευθύν-
 σεις τῶν ἐργαστηρίων ἐν Βερολίνῳ, ἐν οἷς ἐδυνάμην μάλιστα νὰ
 πορίζωμαι τὸ ἐνδύματά μου. Τῇ δὲ 19)1 Δεκεμβρίου μοὶ εἶπεν
 ὅτι πρέπει νὰ ἐπιστρέψω εἰς Βερολίνον, ἔνθα ἡ ὑπηρεσία μ' ἐκάλει,
 διότι ἡ παρουσία μου εἰς οὐδὲν συμβάλλεται, τὸ δὲ νὰ μὲ βλέπῃ,
 οὕτω βεβυθισμένον εἰς λύπην, καὶ τὴν ἰδίαν λυπεῖ. Ἀλλ' ἐννοεῖ-
 ται ὅτι εἰς τοῦτο δὲν ἐνέδωκα.

Τῇ δ' ἀποφράδι ἡμέρᾳ τῆς 23 Νοεμβρίου (5 Δεκεμβρίου),
 κατὰ τὰς 3 μετὰ τὸ μεσονύκτιόν της, ἤκουσα βαθεῖς γογγυσμοὺς
 καὶ κραυγὰς. Ἀμφιβάλλων δ' ἂν προήρχοντο ἀπὸ τοῦ δωματίου
 της, κειμένου ὑπὸ τὸ ἐδικόν μου, ἢ ἀπὸ τινος ἀπέναντι κειμένης
 οἰκίας, δὲν ἠγέρθην, ἵνα μὴ τὴν ταράξω, ὥς καὶ πάντας τοὺς λοι-
 πούς, καὶ ἔμεινα ἐν σπαραγμοῖς καρδίας καὶ ἐν ἀμφιβολίᾳ ἀγρυπνῶν
 μέχρι τῆς 6ης, ὅτε αἱ θυγατέρες μου, Αἰμυλία καὶ Ἑλένη, ἐλθοῦ-
 σαι μ' ἐκάλεσαν. Κατελθὼν δέ, τὴν εὔρον ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀγωνίᾳ
 κειμένην, καὶ τὴν 7ην ὥραν διὰ δύο ἐλαφρῶν πνοῶν παρέδωκε
 τὸ πνεῦμα, ὃ παρέλαβον εἰς τελευταῖον φίλημα. Ἐκεῖ ἔληξεν ἡ ἐπὶ
 γῆς εὐτυχία μας καὶ ἔδυσε ἡ ἡμέρα μου, ἥτις εἶχεν ἀνατεῖλῃ

1878
1841
= 37

τῷ 1841: Ζῆ δ' ἡ ἀγαπητή μου σύζυγος πάντοτε ἔκτοτε ἐντὸς τῆς καρδίας μου.

Ὁ Περβάνογλους, ὁ Bethan καὶ ἄλλοι φίλοι ἦλθον νὰ μᾶς συνδράμωσιν εἰς τὰς ἐπωδύνους ἐκείνας στιγμάς. Ἐν ἀγνοίᾳ δὲ ἦλθε πρὸς ἡμᾶς καὶ ὁ νέος Πρίγκηψ Glücksburg, ἐξάδελφος τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως, ὃν μετὰ τοῦ Ἀλέξη εἶχον ἐπισκεφθῇ πρὸ δύο ἡμερῶν, καὶ ἐγένετο ἀκούσιος κοινωνὸς τοῦ πένθους ἡμῶν.

Τῇ 25)7 Δεκεμβρίου ἐγένετο ἡ ἐπικήδειος τελετὴ εἰς τὴν Ῥωσικὴν ἐκκλησίαν, Ἑλληνιστί, πλὴν τῶν ψαλμοδιῶν, καὶ ὁ ἱερεὺς ἀπήγγειλε κατανυκτικώτατον λόγον γαλλιστί. Εἰς δὲ τὸ νεκροταφεῖον ὠμίλησαν μετὰ βαθέως αἰσθήματος ὁ κ. Περβάνογλους, ὁ κ. Βρατσάνος καὶ ὁ κ. Αὐθωνίδης, καὶ πάντες οἱ νέοι Ἕλληνες προσήνεγκον λαμπρὸν στέφανον. Ἐπὶ δὲ τοῦ λίθου, ὑφ' ὃν αἰωνίως κοιμᾶται, καὶ ὑφ' ὃν κεῖται καὶ ἡ καρδία μου τεθαμμένη, ἐπεγράφη τετράστιχον, ὃ συνέθεσα.

Δύω δ' ἔτι ἔμεινα ἡμέρας εἰς Γενεύην, ἵνα ἀσπασθῶ καὶ τὸν ἐκεῖ σπεύσαντα υἱόν μου Ὁθωνα. Ἦλθε δ' αὐτὸς καὶ ἐξ ἑτέρας θλίψεως συγχρόνως καταβεβλημένος, τῆς εἰδήσεως τοῦ θανάτου τοῦ φίλου καὶ ἐπὶ μακρὸν συσπουδαστοῦ του νέου Βερδάν, ὅστις καί, ἀποθνήσκων, τῷ ἐκληροδότησε τὰ σχέδια καὶ τὰς ζωγραφίας του.

Βερολῖνον

Ληξιάσης δὲ τῆς ἀδείας μου, καὶ ἐπειδὴ αἱ ἀνάγκαι τῆς ὑπηρεσίας ἀπῆλθον τὴν εἰς Βερολῖνον ἐπιστροφὴν μου, ἀπῆλθον τῇ 23)6 Δεκεμβρίου μόνος, διότι ἡ οἰκογένεια δὲν ἦν ἔτι ἐτοίμη νὰ μ' ἀκολουθήσῃ· καί, ὅτε ἀπησχόμην, μοὶ ἐφαίνετο, ὥς ἂν ἡ καρδία μου ἀπεσπᾶτο ἀπὸ τοῦ στήθους μου. Ἀναχωρήσας εἰς τὰς 7¹/₄ τῆς πρωίας, ἀφίχθην εἰς τὰς 9³/₄ εἰς Λωσάννην, ἵνα ἰδῶ τὴν πόλιν ταύτην, ἐξ ἧς πολλάκις εἶχον ἀπαντήσῃ φίλους καὶ συμμαθητάς, προσέτι ἐπειδὴ τότε ἐκεῖ διητᾶτο ἡ λίαν σχετικὴ μου κυρία Γυλδεγκρόνε, ἀπεφάσισα ν' ἀνακωχήσω ἐκεῖ ἐπὶ τινὰς ὥρας